

SZAMUELY
TIBOR

GÁBOR SÁNDORNÉ

SZAMUELY TIBOR

ÉLETEK ÉS KOROK

SZERKESZTI: H. BALÁZS ÉVA

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

GÁBOR SÁNDORNE ✓

520699

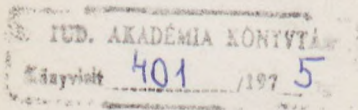
SZAMUELY TIBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

BUDAPEST 1974

500215

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Összkiadás: ISBN 963 05 0433 2

A kötet száma: ISBN 963 05 0442 1

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1974,

Gábor Sándorné

Printed in Hungary

DIÁKÉVEK

A Nagy Októberi Forradalom, a polgárháború nevelte szilárd, következetes forradalmárrá. Neve összeforrott az első magyar munkáshatalommal. A Tanácsköztársaságot követő ellenforradalom, a „nemzetmentő hősök”, a Héjjasok, a Prónayak fehérterrorja véres kezű rémnek ábrázolta. Milyen ember is volt valójában? Milyen utat járt be ez a fiatal férfi, aki még a huszonkilencedik életévét sem töltötte be, amikor meghalt, akinek rövid élete példaként áll a proletariátus előtt? Hogyan vált a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosává, hogyan vált még halálában is rettegett ellenségévé az ellenforradalmároknak?

A Szamuely család a XIX. század közepe táján került a Nyírségbe. Szamuely Lajos feleségével, Farkas Cecíliával 1890-ben telepedett le Szabolcs megye székhelyén, a 27 ezer lakosú Nyíregyházán. Előbb mint alkalmazott, raktárnok dolgozott, majd önálló gabonakereskedő lett. Elsőszülött leánygyermeke, Margit után fiúk következtek. Közülük Tibor volt a legidősebb, 1890. december 27-én született. Őt követte László, György, Zoltán, István és végül János. A népes család rendezett körülmények között élt, a gyermekek gondtalanul tanulhattak. A Nyírségben ez akkortájt csak keveseknek jutott osztályrészül.

A kilencvenes években Szabolcs megye lakosságának 80 százaléka a mezőgazdaságban dolgozott. Az ipari és kereske-

delmi dolgozók, az értelmiség, alkalmazottak aránya rendkívül alacsony volt, együttvéve sem érte el az összlakosság két és fél százalékát. A többségében magyar ajkú megyében a nemzetiségek legnagyobb részét a szlovákok alkották. Az alacsony hozamú külterjes gazdálkodás a föld népének még a létfeltételeit sem biztosította, ezért a Szabolcsból kivándorlók száma — a korábbi esztendőkhöz képest — az 1900-as években sem csökkent, sőt meghaladta az országos átlagot. Hasonló képet mutatnak még az 1912-es adatok is. Ekkor a mezőgazdasági népességnek csaknem háromnegyed része, az összlakosságnak több mint fele napszámosként, cselédként dolgozott, vagy olyan kevés földje volt, amely megélhetését nem biztosította,

tehát napszámba is kellett járnia. Alacsony bérért elszegődhetett az Andrássy, Károlyi, Lónyay, Dégenfeld, Szapáry, Vay grófok sok ezer holdas birtokára, az egri főkáptalan majdnem 50 000 és a Dessewffyék több mint 40 000 holdas gazdaságába. A megye népének elmaradottságát tükrözte az analfabéták országos átlagnál magasabb száma is. 315 elemi iskolában 335 tanító oktatott, közülük sokan képesítés nélkül. Az iskolák túlnyomórészt felekezetiek voltak, mindössze 3 állami, 12 községi és 4 magániskola működött ekkor a megye területén. Csaknem annyi templomot építettek, ahány iskolát és nyolcszor annyi laktanyát, mint kórházat.

Ilyen körülmények között éltek az emberek Szamuelyék szűkebb hazájában.

Szamuelyné, az édesanya, akire a gyermekek nevelése, gondolkodásuk irányítása hárult, élénken érdeklődött a világ eseményei iránt. A századfordulón a sajtó kapcsolta össze a vidéket a várossal, az országot a világgal. Az újságolvasó anya gyakran beszélgetett a 10—12 éves Tiborral a politikai eseményekről, a világ híreiről, korán felébresztve benne az ilyen irányú érdeklődést. A ház, amelyben éltek, a Búza téren állt. Itt tartották a népgyűléseket, s a Szamuelygyerekek akarva-akaratlanul gyakran hallhattak szociáldemokrata szónoklatokat.

Tibor, az értelmes, sok minden iránt érdeklődő gyermek öccsei mellett korán nagyfiúvá érett. A hosszúnadrágos, fekete hajú, markáns arcú gimnazista tudás-szomját nem elégítette ki a tankönyvek

korlátok közé szorított világa. Sokat olvasott, de — bár éles eszű diák volt — az iskolában csak közepes eredményeket ért el. A fölényes, keményfejű, nyíltszívű kamasz valódi vagy vélt igazát szenvedélyesen védte tanáraival szemben is. Talán ezért nem volt maradása a nyíregyházi iskolában, és a gimnázium harmadik osztályát Nagykállón végezte. A negyedikbe ismét szülővárosában járt, de ekkor az igazgató közölte az apával a tantestület határozatát: a következő tanévben nem veszik fel az iskolába. Része lehetett ebben osztályfőnökének, Zimmermann Rezsőnek is, akitől minden diák rettegett, csak Szamuely Tibor mert szembeszállni vele.

Az apa, akı tekintélyes polgára volt a városnak, szégyellte, hogy legidősebb

fiát eltanácsolták az iskolából, elkeserítette, hogy nem büszkélkedhet vele. A család úgy határozott, hogy a „tékozló fiú” Győrben tanuljon tovább, ahol rokonoknál helyezhették el. Felsőkereskedelmibe iratták, bizonyára olyan megfontolással, hogy ha nem lesz jó tanuló, akkor apja mesterségét folytatva hasznát veheti az itt tanultaknak.

Szamuely az 1905—1908-as években diákoskodott Győrben. A mai Bajcsy-Zsilinszky u. 55. számú házban lakott rokonainál, egy Kemény nevű MÁV raktárnok háromszobás lakásának udvari szobájában. Innen járt iskolába, a mai Gárdonyi Géza u. 9-be. Rövidesen szoros barátságot kötött egyik osztálytársával, Rohonyi Miksával. Mindketten szenvedélyesen foglalkoztak irodalommal, s a

második évben önképzőköri munkájukért jutalmat kaptak. Szamuely Tibor ebben az időben állítólag verseket is írt, átesett az irodalmat szerető diákok gyermekbetegségén. Az önképzőkör nyújtotta kulturális keret azonban nem sokáig elégítette ki. Erősen vonzotta a színház — amely a század elején a könyvnél is nagyobb hatással volt az emberekre —, gyakran töltötte ott estéit.

Győri tartózkodásának három éve alatt érdeklődési köre kitágult, az új környezet új élményekkel gazdagította. Ez a város jellegében eltért Nyíregyházától. Már 1900-ban a lakosság jelentékeny része foglalkozott iparral és kereskedelemmel, sokan pénzügyintézetekben vagy közlekedési vállalatoknál dolgoztak. Az őstermelők aránya csekély volt, bár

ebben a megyében is szép számmal akadtak nagybirtokosok és a római katolikus egyház is jelentős földterületet mondhatott a magáénak.

Győr városát azonban inkább a számottevő ipar és az élénk kereskedelmi élet jellemezte. Itt a munkásság a forradalmi fellendülés éveiben, 1905 körül érzékenyen reagált a fővárosban végbe menő eseményekre, és ez mély benyomásokat hagyott a minden iránt érdeklődő, fogékony, fiatal Szamuelyben. Eljárt a kereskedelmi körbe, ahol a liberális és radikális felfogású értelmiségiek változatos tematikájú előadásait hallgatta. Volt osztálytársai visszaemlékezése szerint már ekkor eldöntötte, hogy az újságírói pályát választja hivatásul. Egy ízben ugyanis az iskola igazgatója nyilatkozatot

akart aláíratni diákjaival, amelyben megfogadják, hogy ha kikerülnek az életbe, soha nem párbajoznak. Szamuely Tibor megtagadta ennek az aláírását azzal, hogy ő radikális újságíró lesz, mindig meg fogja írni az igazat, tehát „ki lehet téve provokálásnak”, ezért nem léphet be a párbajellenes szövetségbe.

Igazmondása és „újságírói” tevékenysége miatt már az érettségi előtt kellemtelensége támadt. 1908. március 15-én egy fiú ifjúmunkás jelvénnel jelent meg a felsőkereskedelmiben tartott ünnepségen. Kárpáti Manó tanár felszólításának, hogy a jelvényt vegye le, nem engedelmeskedett. A tanár pofonokkal sem tudta kényszeríteni, hogy a jelvényt eltávolítsa. Tiltakozásul tizenketten el akarták hagyni az osztályt, de a tanár

bezárta az ajtót. A helyi sajtó nem foglalkozott az esettel, a *Népszava* március 19-i számában azonban a hírek között olvashatunk a történetekről. Bár a lap győri tudósítójára hivatkozik, egyes adatok és visszaemlékezések alapján valószínű, hogy Szamuely Tibor írta vagy mondta el, milyen mély felháborodást váltott ki belőle a tanár durva magatartása. Ő maga később többször utalt arra, hogy már középiskolás korában kellemetlensége volt „újságírói” tevékenységéért. Révész Mihály — abban az időben a *Népszava* egyik szerkesztője — is emlékszik rá, hogy Szamuely egy vasárnap délelőtt felkereste őt Budapesten, a szerkesztőségben valami iskolai ügyével kapcsolatban. A jó megjelenésű, udvarias modorú fiatalember elmon-

dotta, hogy a *Népszava* olvasójaként határozta el, de szociáldemokrata ismerősei is javasolták, hogy Révész Mihályhoz forduljon.

A tanárok gyaníthatták, hogy a *Népszavában* ő hozta nyilvánosságra a botrányos esetet. Talán nem volt kellő bizonyíték Szamuely ellen vagy pedig Kárpáti tanár miatt (aki egyébként az önképzőkör vezető tanára volt, amikor Szamuelyt megjutalmazták, és a március 15-i eset publikálása után — fia visszaemlékezése szerint — így nyilatkozott diákjáról: „Vagy nagy ember lesz belőle, vagy akasztófán végzi”), mégis jobbnak látták eltussolni az ügyet. Ezért az iskolai évkönyv sem említi, hogy fegyelmi folyt ellene. De az is lehet, apja intézte el, hogy leérettségizhetett, ámbár érettségije

sem volt zavartalan; az igazgató és a diák közötti éles vitát a vizsgabizottság közbelépése csendesítette le. Bizonyítványa jó rendű lett.

PÁLYAKEZDÉS

Az érettségi után a 18 éves fiatalember Budapestre került. Tisztviselőként helyezkedett el. Munkahelyei nem ismeretesek, erről később Kun Béla — Szamuely György tájékoztatása alapján — csak annyit írt, hogy biztosító társaságnál és bankban dolgozott. Abban reménykedett, hogy közben sikerül bejutnia valamelyik laphoz. Révész Mihállyal ekkor is kapcsolatban állt, de az a vágya, hogy a *Népszava* munkatársa legyen, nem teljesülhetett. A lap anyagi helyzete korlátozta állandó alkalmazottainak számát, még Pogány Józsefnek is évekig kellett várnia, amíg bekerült a laphoz.

Érdeklődési köre, temperamentuma nem fért össze a tisztviselői pályával, ezért 1909 májusában hazament Nyíregyházára és az ottani lapnál próbálkozott. A fővároshoz fűzött reményeiről azonban továbbra sem mondott le. Hazaérkezése után azonnal írt Révész Mihálynak: „A Népszaváról azonban nem akarok megfeledkezni, és ha Önök kézírataimat elfogadják, szívesen lennék nyíregyházi tudósítójuk. — Mellékelve már küldök is két igen érdekes hírt.” Első szárnypróbálgatásainak bizonyítékait — nevét, névjelét — azonban ebben az időben sem a *Népszavában*, sem a *Szabolcsvármegye* című lapban, amelynek munkatársa volt, nem találjuk sehol. E tanulóévekben bizonyára hírszerkesztéssel foglalkozott. Nyíregyházi újságírói működése idejé-

ből csak két cikkéről tudunk. 1909 decemberében tudósítja a *Népszavát*, hogy egy lelketlen bádogosmester brutális bánásmódjával öngyilkosságba kergette tanoncát. 1910 februárjában a *Szabolcs-vármegye* még közli egy cikkét, de májusban már a nagyváradi *Napban* olvashatjuk a nevét.

Ady városában találja meg azt a szabad légkört, amelyben bátran írhat mindarról, amit lát, és ami foglalkoztatja. Huszadik évében jár, amikor Nagyváradra kerül. Már tagja a szociáldemokrata pártnak, de munkájában nem vesz részt. Radikális gondolkozású, olvassa a szocialista irodalmat, eleven szemmel figyeli a társadalom visszaosságait. Középiskolás korában, Győrben, a kereskedelmi körben hallott először a Társadalomtudo-

mányi Társaságról, a *Huszdik Század*-ról. Korántsem hagyja érintetlenül a haladó polgárság radikális reformtörekvése, hatékonyabbnak találja, mint a szociáldemokraták tevékenységét, bár az MSZDP tömegbázisa sokkal szélesebb, politikájának visszhangja nagyobb volt. A párt bürokratizmusa távol tartotta a fiatal újságírókat attól, hogy a szervezeti életben részt vegyen. Látja a szegényeket és a gazdagokat, a hatalmasokat és az elnyomottakat, érzékenyen reagál minden igazságtalanságra. Az „igazságot” keresi, noha még nem tudja, hogyan kell küzdenie érte.

Nagyváradi írásaiból kitűnik, hogy olvasta Ady korábbi cikkeit, és példaképének tekinti a publicista Adyt. Szerény eszközeivel igyekszik a nyomdokain ha-

ladni. Vonzza a színházi világ, a társadalmi élet, fiatal energiáit bőven pazarolja. De írásai azt igazolják, hogy mindennek a visszásságait is látja, kritikus szemmel nézi a felszínes életformát. Cikkeit olvasva, reá is vonatkoztathatjuk Szabolcsi Miklós kitűnő jellemzését a polgári radikálisokról: „... a hazai társadalmi—politikai viszonyok élesszemű elemzői és kritikusai voltak. Publicisztikájuk, a velük—általuk ébredő szellemi forrongás nagy intellektuális erővel és morális érzékenységgel ébresztette rá a haladó értelmiséget az elmaradottságra, az »agrárfeudalizmus« pusztító szerepére, a parasztság nyomorára, a kivándorlásra, a nemzetiségek elnyomtatására, a klérus befolyására, a dzsentri közigazgatás basáskodására, a közokta-

tás korhadtságára.” Az 1908–1914-es években írt cikkei egyértelműen tanúsítják, hogy ugyanazok az országos problémák foglalkoztatták, mint a polgári radikálisokat.

Tudása, tapasztalata, képessége ekkor még nem hasonlítható a polgári radikálisok legjobbjaihoz, később pedig életútja másfelé vezette. Ha műveltségben, tudományos felkészültségben sohasem érhetne is őket utol, mégis, a forradalmi fejlődés útján messzebb jutott valamenynyüknél.

Ady hatása érződik Tisza-gyűlöletén, a klérus mértéktelen hatalmának bírálataán. A *Napban* megjelent tudósításai Tiszát és híveit támadják. Tollhegyre tűzi Mangra Vazul nagyváradi görögkeleti püspöki vikáriust, akit Goga és

más nemzetiségi képviselők mélyen megvetettek, és akit Tisza-barátsága sem védhetett meg Aradon a rázúduló záptojásoktól. Leleplezi az alispánválasztás visszaéléseit, Tisza hatalmaskodását, amellyel elhallgattatta a visszaélés ellen interpellálót.

Nagyváradról mások annyi szépet írtak, a fiatal újságíró azonban keserű szavakkal fakadt ki: „... a papok ülnek a nyakában ennek a fenemódon radikális metropolisznak... dzsentrí az van itt, a kutya-fáját, tizenhárom előnévvel és ha kell huszonhárom őssel is, de huszonhárom forint nélkül... Tisza Pistát dicsérik, magasztalják... Titokban szidják bigott konzervatizmusát, aulikus gőgjét... Nyíltan azonban nyalják ők is a talpát...” A városházán a

panama szót senki sem meri kiejteni, de ha valakinek mégis eszébe jutna, akkor „amire az utcáról az emeletre ér — maga is fölcsap panamistának”. Ahol a gazdagok laknak, ott jut pénz aszfaltra, vízvezetékre, csatornára, utcasöprésre, de a szegények negyedében, „a vérlázítóan elhanyagolt szemétdombokon a járványok mindenféle fajtája” pusztít. „Ilyen tessék-lássék tolláskodás a Pece-parti Párizsban minden.” Ezzel fejezi be Szamuely „Sz” betűvel jelzett, a *Népszavában* 1910 decemberében megjelent nagyváradi tudósítását. Szelíd hangján erről szól Juhász Gyula verse is, aki 1910-ben egy szerkesztőségben dolgozott Szamuelyvel a *Nagyváradi Naplónál*. A költőt 1911-ben áthelyezték Szakolcára, és vágyódva ír a Holnap városáról:

„Várad: hol Ady Endre arca
Ragyogott éjszakák homályán”

Juhász Gyula is érzi az „éjszaka homályát”, s hogy van miért sírni. Ezt mondja el Szamuely is, költői képek helyett a tények kemény bírálóival.

Ez az „izgága” újságíró ostromozza a társadalmi és politikai élet számtalan visszásságát, a hatalmasok közönyösségét a nincstelenek nyomorúságos sorával szemben. Bihar megye földjei az ezerholdasoknak teremnek, s a szegényebb községekben a népnek elfogyott az összes földje, megtelt a temetője. „Ilyen halálos dilemmába még nem estek a halottak. Hogy haljanak meg, ha nincs számukra hely?” — írja a *Nagyvárad*i *Napló*ban. A piskoltiak a Bécsben élő föld-

birtokoshoz fordulnak, özvegy báró Horváth Ödönné, született gróf Rhédey Johannához, szánja meg őket három holddal, hogy legyen hol eltemetni halottaikat. A válasz rövid és rideg: „Piskolti birtokomból semmi címen sem adok e kérelemre.” Helyi jellegű gond ez csupán, de benne van a föld nélküli parasztok fájdalma. Másutt Szamuely a Bihar megyei járások orvosainak jelentéseiből csak száraz adatokat közöl, hogy mennyi a tüdővész, milyen a halálozási arányszám, mégis súlyos vádirat ez az írása.

A nagyváradi lapok léte a megyei urak jóindulatától s a hirdetésektől függött, ezért nem közölték Szamuely minden cikkét, amelyben feltárta a bajokat, leplezte a visszaéléseket. A *Népszavában* sűrűn megjelenő Bihar megyei hírekből,

és Révész Mihályhoz intézett — pénzének kiutalását kérő — leveleiből arra következtethetünk, hogy a *Népszavának* írta meg mindazt, amit a helyi lapban nem mondhatott el. Így olvashatunk a népoktatás és a közegészségügy szörnyű helyzetéről. „Az ökrösi, széplaki, szentjobbi, ugrai, árpádi, berekböszörményi, geszti, gáborjáni, hajdúbagosi körorvosi állásokra nem akad pályázó, mert a fizetés oly csekély, hogy az orvos nem tud belőle megélni: oda se megy, vagy ha ott van, megszökik... Rémítő, szégyenletes dolog ez, de épületes bizonyossága annak a lejtőnek, amelyre Biharország jutott.” Jellemző a megye vezetőinek gazdálkodására, hogy a közgyűlés két körorvos dűledező lakásának rendbehozatalára mindössze 150—150

koronát szavazott meg, a nagyváradi lóversenyegylet és ügetőverseny részére pedig 500—500 koronát. Ilyen körülmények között érthető, hogy Berekböszörményben két év óta nincs orvos, a patikának nincs forgalma, a gyógyszerész nyomorog a családjával, s közben pusztítanak a járványos betegségek. A kanyarónak 1911 márciusában két hét alatt 127 áldozata volt. A félmillió katasztrális hold papi birtokon éhező emberek százezrei sínylődnek, nincs föld, nincs iskola és tanító sem. A béli járásban — itt a lakosság 98 százaléka analfabéta — pusztít a járvány. Vaskón egy hét alatt 146-an betegedtek meg vörhenyben, közülük 46-an meghaltak. De nem jobb a helyzet a nagyváradi fogházban sem, ahol 1910 telén a betegek száma

meghaladta a kétezerötszázat. A fogház orvosa jelentésében megírta: éheznek a foglyok, kevés a kenyéradag, de sok a svábbogár. A tbc szedi áldozatait, a rabok sorra megbetegednek. Bihar megyében Tiszáék és a főpapok az urak. „... Tiszáék vármegyéje az analfabetizmusnak, a ragadós nyavalyáknak, az alkoholizmusnak s a legszörnyűbb lelki sötétségnek a termőföldje.” Tiszáék uralma „egyenesen a magyarság pusztulását idézi elő”.

Ilyen képet tárnak elénk Biharországról Szamuely Tibor hírei a *Népszavában*. Gondolkodását és a *Népszavához*, Révész Mihályhoz fűződő kapcsolatát jellemzi az az eset, amely az 1910-es képviselőválasztások idején történt. A *Nagyváradi Napló* tudósítójaként jelen volt Hosszú-

pályiban a választáson, ahol éles küzdelemre került sor a kormánypárt és a Függetlenségi Párt jelöltje között. Természetesen csendőri segédlettel és a kormánypárt részéről vesztegetéssel folyt a választás. A *Nagyvárad*i *Napló*ban nem jelenhetett meg leleplező cikk, de Szamuely — ha ő nem is írhatta meg — azt akarta, hogy az ország szerezzon tudomást arról, ami ott folyik. A Függetlenségi Párt több újságírója mellett ott volt a *Népszavától* Révész Mihály is. Szamuely neki mondta el, kik kaptak pénzt, hogy a kormány jelöltjére szavazzanak. Az illetők elfogadták a pénzt, de az ellenzéki jelöltre adták voksukat, és hajlandók tanúskodni a történetekről. Szamuely lelkiismerete így megnyugodott, még ha ő kénytelen volt is lapja nevében üdvö-

zólni a kormánypárt megválasztott képviselőjét.

A nagyváradi *Szabadság* című lapban Tiborc aláírással tárcái jelentek meg. Ezeknek a *Vasárnapi levél* című írásoknak más a hangvételük, mint a *Népszavá-*nak küldött tudósításokénak. Nem véletlen, hogy keresztnevét kiegészítette egy betűvel, és Katona József drámájának klasszikus alakjával mondatja el az ország bajait, a szegények gondjait. Jóllehet ezeknek a tárcáknak a hangja könnyed, majdnem felszínes, mégis mind élesen bírál. Beszél a nagypénzű, előkelő urakról, akik minden szezonban más-más külföldi üdülőhelyen szórják el pénzüket, itthon pedig csak a gáláns kalandok érdeklik őket. A feminista mozgalom szép és fiatal angol nőtagjának,

miss Cicely Dean Corbetnek szájába adva saját véleményét, gúnyolja a váradi asszonyok fényűzését, a gazdag polgárság prominens tagjait, a román—magyar ellentétet, a magyarok közötti marakodást: „Nagyon sajnálom magukat — így nyilatkozik a tárcában Cicely Dean Corbet —, és ezért adok egy jó tanácsot (nem kérek érte felemelt ügyvédi honoráriumot). Mielőtt megbékélnének a nemzetiségekkel, kössék meg a békét — a magyarok között. Akkor talán jobb talajba hullnak majd az én tanításaim is.” Szembeállítja az álarcosbálra készülő társaságbeli asszonyokat a tanítónőkkel, akiknek nem a mulatságrendezés, hanem a mindennapi betevő falat megszerzése a gondjuk. Éles hangnemben ír a gazdagok „jótékonykodásáról”, az ennek ürügyén

rendezett ötórai teákról. Egy ilyen jótékonykodó hölgygel folytatott csevegés formájában mondja el véleményét. „A szegényügyet államilag kellene rendezni, s higgye el, hogy ez rövid időn belül be is következik. Nekem az a véleményem, hogy hadd robbanjon fel a nyomor. Csak egy statisztikát mutassanak nekem, amely azt igazolja, hogy a jótékonyegyletek fennállása óta kisebb lett a pauperitás, kevesebb az éhező, fázó emberiség, akkor én hódolattal hajlok meg minden tea-zsúrral felmelegített jótékonság előtt.”

Nem egészen két évet töltött Nagyváradon, s ezt az időt az újságírói munkán, a gyakori színházlátogatáson kívül arra is felhasználta, hogy adatokat gyűjtson az egyház gazdasági helyzetéről, a klérus tevékenységéről, hatalmának ká-

ros növekedéséről. Ha a *Népszavában* cikk jelent meg erről a témáról, Révész Mihályhoz fordult részletesebb adatokért. Bizonyára ekkor érlelődött benne az elhatározás, hogy könyvet írjon *Mária országa papi kezekben* címmel. Műve csak kézirat maradt.

Baráti köréről a Váradon töltött években nincsenek pontos, megbízható adataink. Kun Béla ekkor már nem volt Váradon, legfeljebb hallhattak egymásról. Vántus Károllyal lehetett kapcsolata, hiszen egy városban éltek, egy párthoz tartoztak. Többen említik, hogy Szamuely többször találkozott itt Adyval. Ez lehetséges, de adatokkal nem tudjuk bizonyítani. A *Nagyvárad*i Napló szerkesztőségében készült fényképen Szamuely Tibor, Faragó Rezső, Hegedűs Nándor,

Emőd Tamás, Fehér Dezső, Juhász Gyula és Tausz István társaságában ül. Ez, ha baráti viszonyukat nem is, de legalább a munkatársi kapcsolatukat bizonyítja. Franyó Zoltánnal is együtt dolgozott itt, s később Budapesten Franyó helyet adott régi kollégája egyik-másik írásának lapjában, az *Új Revüben*.

1911 utolsó két hónapja Szamuely számára kemény küzdelemben telt el. November elején cikket írt a *Szabadság*-ba arról, hogy a nagyváradi Bonbonnière kabarét a hatóság tűzveszélyesnek nyilvánította, mégis tovább működhet. A tények napvilágra hozása sértette a mulatóhely bérlőjének érdekeit, de érintette a rendőrkapitányt és a hatóságokat is, amiért eltűrték a tűzveszélyes hely nyitva tartását, és anyagilag ve-

szélyeztette azokat a lapokat, amelyek a kabaré jól megfizetett hirdetéseit közölték. Nem csoda tehát, hogy a nagyváradai sajtó éles támadást, rágalomhadjáratot indított Szamuely ellen; tisztességtelennek nevezte eljárását, holott ő hatósági szervektől kapott adatokat, hivatalos megállapításokat közölt csupán. Szamuely igaza tudatában és harcos temperamentumának megfelelően szenvedélyesen vitatkozott a támadókkal és megírta, hogy a kabarétulajdonos pezsgős villásreggelin látta vendégül az illetékes városi mérnököt és rendőrtisztviselőket, akik ez alkalommal megmásítva a korábbi döntést, biztonságosnak nyilvánították a helyiséget.

A kis és nagy panamák világában nehéz azoknak boldogulni, akik tisztess-

séges eszközökkel az igazságért küzdenek. Aki nem alkuszik, félretolják az útból. Ez történt Szamuelyvel is. További munkáját akadályozták, ezért 1912 februárjában el kellett hagynia Nagyváradot. De még itt érte a súlyos csapás: 1911 decemberében meghalt édesanyja, akit olyan nagyon szeretett.

A következő március már Fiumében köszöntött rá. A *Tengerpart* című napilap szerkesztőségébe került. Itteni munkája nem elégítette ki, keresete is kevés lehetett, de édesapjától rendszeresen kapott pénzt. A jó jövedelmű apa most már büszke volt újságíró fiára, és gondtalan életet akart neki biztosítani. Így vált lehetővé, hogy a Grand Hotel Budai-ban lakjon és étkezzon.

Szamuely Tibor szerette a könnyű, vidám életet. Sokat járt emberek közé, a nők örültek a választékos eleganciával öltöző, jó megjelenésű, sziporkázóan szellemes fiatalember társaságának. Szoros baráti kapcsolatba került Blázsik Ferencsel, aki vasúti tisztviselő és újságíró, az *Esti Lapok* és a *Magyar Kurír* című katolikus nyomatos lap tudósítója. Művelt ember, a fiumei színházpártoló egyesület jegyzője. Szamuely gyakori vendége a Blázsik családnak, és barátja révén sűrűn látogatja a színházat. Nemcsak a színház vonzotta, hanem a színésznők is. (Egy-két évvel később, apja második felesége Budapesten közbelepett egy alkalommal, hogy meggondolatlan házassági szándékáról lebeszélje.) Fiumében sok estét töltött együtt a szí-

nészekkel a Borsa kávéházban. Többször találkozott a Fiuméba látogató Ady Endrével, de Herczeg Ferencsel is.

Sokat utazgatott ebben az időben. Gyakran járt Abbáziában, volt Velencében, Ostendében, Nizzában, Adelsbergben is. Abbáziában egy alkalommal még táncversenyen is részt vett, és díjat nyert. Mintha nagyváradi sérelmeit vidám társaságban akarta volna elfeledni! De talán nem is kell külön okot keresnünk, lendületes temperamentumos természetével együtt járt ez a mozgalmas élet, szórakozásban, munkában egyaránt. Hiúságtól sem volt mentes, a siker minden fajtája örömet szerzett neki.

Nem volt sok barátja, de akiket annak érzett, azokkal szoros kapcsolatban állt. Amikor a Blázsik házaspár szabadságra

utazott, otthon maradt két kislányukat naponta meglátogatta, ellenőrizte, hogy gondozóik rendben ellátják-e őket, és sohasem ment üres kézzel a gyermekekhez. Blázsikékhoz fűződő barátságának utolsó dokumentuma az orosz hadifogságból küldött lapja.

A Fiuméból Révész Mihályhoz intézett leveleiből, lapjaiból néhány megmaradt, s ezekből kitűnik, hogy a *Népszavával* továbbra is fenntartotta a kapcsolatot. Egy alkalommal a lap megbízta, hogy vizsgálja meg a munkások helyzetét a Ganz-Danubius Részvénytársaság fiumei hajógyárában. 1912. május 12-én, 11 nappal a „vérvörös csütörtök”-ön kirobbanó hatalmas tüntetés előtt jelent meg egy cikk a *Népszavában* *A fiumei halálgyár* címmel, aláírás

nélkül. A tekintélyes állami szubvenciót és egyéb kedvezményeket élvező hadihajógyár a törvényesen előírt balesetvédelmi intézkedéseket sem tartotta be, ezért napirenden vannak a súlyos és halálos kimenetelű balesetek — olvashatjuk a *Népszavában*. Vétkes ebben Egan Lajos miniszteri tanácsos, a fiumei magyar kormányzóság gazdasági előadója, egyúttal iparfelügyelője, aki a gyár ellenőrzése során csak jelentéktelen kifogásolni valót talált. A cikk a helyi rendőrségnek a fiumei újságokban megjelent adatai alapján közli annak a 80 munkásnak a nevét, aki 1911. február 24. és 1912. május 9. között balesetet szenvedett. „Igazán kíváncsiak vagyunk, meddig gyilkolhatják még büntetlenül a munkásokat a Ganz-Danubius Rész-

vénytársaság fiumei halálgyárában?” — kérdezi a cikkíró befejezésül. Ha nem is Szamuely Tibor írta, de Révész Mihályhoz intézett leveléből világosan kitűnik, hogy ő szolgáltatta az adatokat. A cikk stílusa azonban az ő tollára enged következtetni, s a szerkesztőség talán azért hallgatta el a nevét, hogy a várható hatósági megtorlástól megóvja a tudósítót. Ez azonban ma már nehezen tisztázható.

Szamuely tanult gyorsírást a kereskedelmiben, s bizonyára jól is írt. Első budapesti tartózkodása idején, 1908—1909-ben, Révész Mihály közbenjárására hasznosíthatta ezt a tudását. Most, 1912 márciusában felajánlotta, hogy szabadságot kér fiumei lapjától és gyorsíróként közreműködik a párt kongressz-

szusán. Nem vették igénybe. Vágyódott azonban a fővárosba, és megragadva az első kínálkozó alkalmat, még ebben az évben Budapestre utazott. Bizonyára Blázsik révén kapott munkát a Malcsiner Emil klerikális újságíró által szerkesztett *Magyar Kurírnál*. A kor sajtómorálja nem követelt eszmei egyetértést munkatársaitól, semmi rendkívüli nem volt tehát e lépésében. Kétségtelenül tudta, hogy ez a könyvmatos lap az egyházat szolgálja, de elfogadta az állást. Azt remélte, hogy Pesten sikerül majd írásai-
val megfelelő fórumot találnia, s amíg „az egyház kenyerét eszi”, lehetősége nyílik tervezett könyvéhez anyagot gyűjteni.

Rövidesen megismerte azt a két lapszerkesztőt, akik szívesen közölték a po-

litikai élet, a közigazgatás visszásságait feltáró, és az egyház káros hatalmát bíráló cikkeit. Fodor Oszkár gazdaságpolitikai, pénzügyi hetilapjában, a *Pénzvilágban*, és a szabadgondolkodó Fényes Samu radikális folyóiratában, az *Úttörőben* jelentek meg írásai. Fodor Oszkár visszaemlékezéséből tudjuk, hogy ő az Abbázia kávéházba járt délutánonként, egy asztalnál ült Miklós Jenővel, dr. Bari Ágosttal (a *Pester Lloyd*tól), Nagy Lajossal, Pásztor Mihállyal, Kósa Miklóssal és Czigány Dezső festőművésszel. Ehhez az asztalhoz került Szamuely Tibor is, aki Fodor révén megismerte Magyar Lajost, Bölöni Györgyöt, Kernstok Károlyt, Berény Róbertet és Tihanyi Lajost is. Tihanyit megragadta Szamuely érdekes feje, s 1913-ban megfesz-

tette portréját. Tihanyi a képet magával vitte Párizsba. Az eredeti festmény elveszett, csak fénykép maradt fenn róla.

A New York kávéházban is gyakran megfordult Szamuely Tibor, ahol másik szerkesztője, Fényes Samu rendszeresen találkozott az általa 1911-ben alapított Úttörő Társaság tagjaival. Ez a társaság feladatának tekintette, hogy megszervezze a tudományos szabadoktatást. Fényes Samu a haladó szellemű polgárság századforduló után szélesedő táborának érdekes alakja. Ügyvédeskedett Kassán, 1902-től évente jelentek meg drámái. 1907-ben Budapesten nyitotta meg irodáját, ekkor megalapította a szabadgondolkodók magyarországi egyesületét, amelynek elnöke lett. *Úttörő* című hetilapja 1908-tól jelent meg. 1919-

ben elkészült Hunyadi Mátyásról szóló történelmi drámája, ennek előadására azonban már nem kerülhetett sor. Magyarra fordította Nietzsche *Zarathustrá*-ját. Kiadásra került néhány regénye és neve mint filozófiai, szociológiai és jogi íróé is ismertté vált. Ez a művelt, szabadgondolkodó ateista a marxizmustól távol állt, bár a Tanácsköztársaság idején szerepet vállalt a szabadoktatás szervezésében, a földmunkások tanfolyamának munkájában. A proletárdiktatúra megdöntése után antiklerikális propagandáért bebörtönözték, majd Bécsben élt és *Diogenes* címmel magyar irodalmi folyóiratot szerkesztett. Ebben közölte József Attila számos versét is.

Fodor Oszkár és Fényes Samu baráti körén kívül Franyó Zoltán lapja, az *Új*

Revü révén Szamuely ennek szerzői gárdáját is megismerhette. Ide tartozott Gaál Gábor, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Németh Andor, Nagy Lajos és kapcsolatban állt velük Korvin Ottó is. Az írók, újságírók körében zajló vitákban a heves vérmérsékletű Szamuely élénken részt vett. Ha álláspontját védelmezte, nem ismert tekintélyt, érvei kifejtésében nem gátolta tapintat. Ugyanakkor szívesen és sokat tanult a nála többet tudóktól, ezt bizonyítják az 1912—1914 között megjelent írásai.

Fodor Oszkár, illetve Fényes Samu hetilapjában megjelent cikkeit gondos anyaggyűjtés alapján írta. Tényekkel, adatokkal, statisztikákkal támasztotta alá mondanivalóját. A *Pénzvilágban* a gazdasági élet fejlődését gátló okokat és

tüneteket tűzte tolla hegyére. A korrupt városatyákról, a főváros vezetőiről úgy vélekedett, hogy csak azok kerülhetnek ebbe a tisztségbe, akik viszonzásul kedvezően elintézik a gazdagok ügyeit. Új választások idején a kortesek leleplezik ugyan a visszaéléseket, de a régi panamisták helyét újak foglalják el. „S a vádak nőnek szépen, mint a lavinafergeteg. Vajon mikor fogja a mai rendszert a mai urakkal végleg elsöpörni?” — írja 1912. november 16-án. A visszaélésekből az egyház is kivette részét. A veszprémi megyéspüspök, báró Hornig Károly bíboros pásztorlevelet adott ki, amelyben „arra oktatja ki a plébánosokat, hogy az *egyházi vagyont miképp lehet kivonni és eltagadni az adózás alól*”. Szamuely idézi a pásztorlevél egyes

pontjait és megállapítja: „... a milliókra menő Péter-filléreket és egyéb kincseket zavartalanul élvezhetik továbbra is az Úr hűségesei...” S hogy milyen gazdag az egyház, azt külön cikkben ismerteti. Amennyire megállapítható, az eltitkolt pénz és az értékpapírokban fekvő vagyon összege 400 millió korona. Az egyházi birtok 2 487 431 katasztrális hold, s értéke 1000 millió koronára becsülhető. „Szinte kedvem volna e pazar számokkal szembeállítani a kivándorlókat, az analfabétákat, az öngyilkosokat és az árverezések statisztikai adatait — írja —. Lemondok azonban róla, mert meg vagyok győződve, hogy a *Pénzvilág* olvasói velem együtt meg vannak győződve arról, hogy kulturálatlanságunk és gazdasági elmaradottságunk

okait nagy részben a mérhetetlenül nagy egyházi vagyonban lehetne keresni és feltalálni.” Ezekről az okokról részletesen is ír az *Úttörő*ben.

A *Pénzvilág*ban közzétett írásai napvilágra hozzák, hogy az ország „példaképe”, Tisza István teljesen eladósodott, a „jó gazda” 7400 katasztrális holdas birtokára értékénél magasabb összeg van betáblázva. A „dzscentri-rendszer” pusztulását bizonyítja, hogy 1901 és 1910 között megháromszorozódott a birtokokra betáblázott teher, s csupán 1910-ben, 15 615 földbirtok cserélt gazdát végrehajtás útján, hét és félszer több, mint például Németországban. A nincstelenek azonban nem jutnak földhöz. Ezen csak úgy lehetne segíteni, ha az állam a törvény erejével megfosztaná az

egyházat birtokaitól. Szekularizációra van szükség.

A szabadgondolkodók lapja, az *Út-törő* módot nyújt Szamuelynek arra, hogy készülő könyve egyes részeit publikálhassa. 1912 novemberétől 1914 májusáig a lap majdnem valamennyi számában találkozhatunk az egyházzal foglalkozó írásaival. A klérus vagyona és ezen alapuló hatalma elleni támadását azzal indokolja, hogy már István király és Magyarország más uralkodói is törvénnyel kötelezték a papokat a rendelkezésükre bocsátott föld jövedelmének meghatározott felhasználására. Templomok építésén, karbantartásán kívül elsőrendű feladatukul szabta ki iskolák építését, a szegények és a betegek gondozását. Ezek a törvények feledésbe me-

rültek. Ma már a mérhetetlenül megnövekedett egyházi vagyon szinte kizárólag csak az egyházi vezetők jólétét szolgálja. Történelmi visszatekintést nyújt az egyház pénzügyi politikájáról II. Endrétől a XX. század elejéig, amikor a papok aktívan vesznek részt a bankéletben.

Gondosan összegyűjtött adatok alapján írta meg Szamuely cikksorozatát, s már az első írásában megállapította: „Az egyházi javak szekularizációjának a kérdését nem lehet csupán a magánjog szempontjából elbírálni, sőt, nem is ez a legfontosabb kérdés. A döntő kérdés az, hogy e vagyon milyen társadalmi funkciót tölt be . . . Mert az egyházi vagyon kétségtelenül közvagyon, még a kánonjog felfogása szerint is.” Az államnak rendelkezési joga van akkor, „ha látja,

hogy e rengeteg vagyonok elvonatnak rendeltetésüktől”. Hosszan foglalkozott Csernoch János pályafutásával, írt Bihar megye római és görög katolikus püspökéről, Gyulafehérvár, Veszprém, Eger, továbbá Szombathely püspökéről is. Hét cikkben ismertette, hogyan hálózza be a klérus a fővárost templomaival, hitbuzgalmi egyesületeivel, folyóirataival, könyvkiadásával. Valamennyi intézményük közül a Mária-kongregációt tartotta a legveszedelmesebbnek, mert jelentősebb híveit összeköttetései révén fontos pozíciókhoz juttatja, s így minden területen növeli az egyház befolyását az államban. Az országot elárasztó szerzetesek hatalmukba kerítik az ifjúságot, mert általuk építik saját jövőjüket.

Szamuely Tibor könyv alakban kí-

vánta megjelentetni az *Úttörő*-ben közölt cikkeit, de nem akadt kiadója. A kézirat címe: *A klerikalizmus mérlege. Kísérlet a magyar katolikus egyház erkölcsi és anyagi erejének meghatározására. 1914.* A Tanácsköztársaság megdöntése után a budapesti ügyészség kommunista aktái, elkobzott iratok halmaza között találták meg ezt a kéziratköteget. Nem tudjuk, hogyan jutott hozzá Székely József, aki 1922-ben ismertetést írt Szamuely Tibor posztumusz könyvéről.

A recenzióból kitűnik, hogy Szamuely kézírata hat fejezetből áll: Mária országa — papi kezekben; A vagyon megszerzése; Egyházmegyei fotográfiák; Az egyház vagyona; Az egyház pénzügyi politikája; A papi birtokok megvásárlásáról. Az egyes fejezetek ismertetésénél

Székely utal azokra a forrásokra, amelyeket Szamuely felhasznált. Megemlíti Fraknói Vilmos egyik könyvét, Günther Antal, Melichár Kálmán munkáit, Francesco Massaro — aki a mohácsi vész korában Velence budai követe volt — egykorú jelentéseit. Befejezésül a könyv utolsó sorait idézi: „A szekularizációnak mindezeken (az egyház gazdasági hatalmának káros voltán) segíteni kell, mert *addig a földéhség lecsillapításáról, a kivándorlás csökkentéséről, a kulturális haladás előmozdításáról, szóval ezerszeresen égő és fájó sebeink begyógyításáról nem is beszélhetünk.*”

Szamuely akkor emeli fel szavát az egyház ellen, a nincstelen parasztok érdekében, amikor saját életútja biztatóan alakul. Az 1912–1914-es időszakban

van állása, megjelennek írásai, széles ismeretségi köre olyanokból áll, akiktől sokat tanulhat. Ha régi vágya, hogy a *Népszava* munkatársa lehessen, nem is teljesedett be, de állandó kapcsolatban állt a lappal. Ezt tanúsítják az 1913. március 12-én kelt, Blázsikhoz írt sorai is. Értesíti, hogy — mivel utazását el kell halasztania — nem találkozhatnak Triesztben, mert sok a munkája a *Kurír*-nál, és a főrendiház ülésén helyettesítenie kell a *Népszava* megbetegedett munkatársát is. Dicsekvően panaszolja: „fogvart két redakcióm”. Ha ebben van is némi fiatalos túlzás, időnként valóban dolgozhatott a *Népszavának*. Bizonyítja ezt az 1913. július 4-én kiállított igazolvány, amely szerint Szamuely Tibor a *Népszava* munkatársaként rendőrtudó-

sítói engedélyt kapott. Ezzel még nem vált a lap belső munkatársává, de esetenként dolgozott neki. Ennek következményeként került Szamuely a budapesti büntető törvényszék mint sajtóesküdttbírótság elé. Egy 1913. július 3-i cikkért Szentkirályi Béla — Boda Dezső rendőrkapitány jobbkeze — emelt ellene vádat rágalmazásért. Lehetséges, hogy az ominózus cikket nem is Szamuely írta, csak a felelősséget vállalta érte, mert a *Népszavánál* gyakran belső megállapodás alapján döntöttek, hogy a bíróság elé került ügyekben ki legyen a felelős. A tárgyalásról szóló beszámoló azonban kétségtelenül Szamuely tollából való, mert megmaradt az a levél, amelyben kérte az érte járó honoráriumot. 1914. március 30-án volt a tárgyalás, és 31-én

jelent meg a tudósítás *A rendőrkapitány becsülete* címmel. A tudósítás idéz egyes részleteket Szamuelynek az elnök kérdéseire adott válaszából, és megállapítását a tárgyalás nyilvánossága előtt: „Engem idéztek a törvény elé, holott a tulajdonképeni vádlott Szentkirályi Béla rendőrkapitány, helyesebben a budapesti rendőrség”, amelynek Szentkirályi csak egyik eszköze.

A tárgyaláson elhangzott szavak jól jellemzik Szamuely Tibor szarkazmusát és azt az önérzetes férfit, aki később a következményektől vissza nem riadó, nézeteit nyíltan és élesen hangoztató forradalmárrá vált.

Nem tudjuk, hogy munkájával, gyakran megjelenő cikkeivel mennyit keresett, de kétségtelen, hogy gondtalanul élt. Édesapja talán ebben az időben is

támogatta. A Rákóczi út 14-ben, a Csillag panzióban lakott, ez bizonyára költségesebb volt egy albérleti szobánál. A Blázsikéknak és Révész Mihálynak küldött képeslapok tanúsága szerint külföldi utazásra is telt pénzéből. 1913. március 23-án Velencéből, május 21-én Amszterdamból, május 24-én Brüsszelből írt. 1914. május 10-én Montecarlóból érkezett tőle üdvözet. Aranyossi Pál megemlékezik arról, hogy 1914-ben Párizsban kalauzolta Szamuely Tibort, akit a város szépségén, műkincsein kívül elsősorban a francia munkásmozgalom érdekelt. „Ismerni, látni akarta a francia szocialista párt akkori vezéreit” — írja Aranyossi Pál. Szamuely az ő tolmácsolásával hallgatta meg Jaurès, Vaillant, Guesde, Sembat beszédeit.

A HÁBORÚ ÉS A HADIFOGSÁG

Külföldi útjáról visszaérkezve hazalátogatott Nyíregyházára, s itt érte a hadüzenet, a világháború kitörése. Az 1914 augusztusa és 1915 januárja közötti tevékenységéről csak annyit tudunk, hogy szeptemberben a Hadifelügyeleti Bizottság sajtóosztályán gyorsírói munkát végzett. Cikkeit sem sikerült felkutatnunk ebből az időből, így a háborúval szembeni állásfoglalása sem ismeretes. Annyi bizonyos, hogy nem jelentkezett önként katonának. Rövidesen azonban őt is besorozták. Kun Béla azt írja, hogy felmentését háborúellenes nyilatkozatai miatt visszavonták, ezért kellett 1915. január 15-én bevonulnia az ungvári 65. gyalogezred

pótkeretéhez, Salgótarjánba. Innen Losoncra irányítják az önkéntesiskolába. Nem sokáig marad itt, mert „összekülönbözik” az oktató tisztekkel. Márciusban visszavezénylik ezredéhez a frontra. Mozgékony szelleme itt sem nyugszik. A békebeli állam bírálatairól áttér a hadsereg hatalmasainak kigúnyolására. Szatirikusan rajzolja meg a közkatonák nyomorát, kiszolgáltatottságát kézírással készített „lapjában”, amelynek a *Lövészárok és Vidéke* címet adja. Blázsikot, jóbarátját, aki a frontra is ír neki, így tájékoztatja „... Különben talán el sem hiszi, hogy milyen pompásan élek itt a harctéren már két hónap óta, s milyen jól érzem magam. És hogy az újságírásról se szoktassam le teljesen magam (pedig jó volna

leszokni róla), »Lövészárok és Vidéke« címmel, elképzelhető primitív és mulatságos keretek között lapot is csinállok, amelyiknek olyan nagy a sikere, hogy már eljut a divízióhoz is, vagy talán még annál is feljebb. Így mulatunk mi fegyverropogás és ágyúdörgés közepette . . .»

A frontújságban Szamuely csak ironiába rejtve írhatta le gondolatait, és olyan stílusban, hogy minden egyszerű katona megértse, az ő sorsáról van szó. Éles szatírája néhol Svejket idézi elénk. A négyoldalas, három hasábbba „törtelt” kézírásos lap cikkeinek beosztása olyan, mint a nyomtatott újságoké. Összesen négy szám jelent meg: 1915. április 15-én, 16-án, 22-én és május 3-án. „A szerkesztést kényszerűségből Szamuely Tibor önkéntes káplár, adjutáns

végzi. — A kiadás joga a bevétel minden reménye nélkül — Tyra A. törzsőrmesteré.” — olvassuk az első szám fejlécén. Ez a szöveg minden számon más-más változatban szerepel, mint ahogyan a megjelenés időpontját és az előfizetési díjat közlő rész is változik. („A lap megjelenési ideje egész bizonytalan”; „Megjelenik az első szám váratlan sikerére való tekintettel másodszor is. Az előfizetési ár az olvasók gavallériájára van bízva”; „Megjelenik a legbizonytalanabb időközökben. Előfizetni szivar- és ital-neműekkel is lehet” stb.)

Az első szám vezércikke nem jelenthetett meg, helye üresen maradt. Csak a címét közölte — *Húsvéti szeretetadományok* — és a következő szerkesztői megjegyzést: „A túlságos nagy igényekről

tanúskodó cikket szerénytelen és méltatlankodó hangja miatt a cenzúra elko-
bozta.” Szamuely mégis kijátszotta a
tilalmat, az utolsó oldalon a Nyílt-tér
rovatban megírja: a 9. század Komp.
Kmdója jóvoltából, Jausz hadnagy nagy-
lelkűsége révén a II. szakasz csak mik-
roszkóppal észrevehető élelemhez, hús-
véti szeretetadományhoz jutott. „Miután
a cenzúra megakadályozott bennünket
a nemes adomány kellő méltatásában,
csak e helyen jelenthetjük ki, hogy most
már igazán kint vagyunk a vízből.”
Még az apróhirdetés is foglalkozik e
témával, ha már a cikk nem jelenhetett
meg: „Húsvéti szeretetadomány külön-
legesség, amely a világ legnagyobb rit-
kaságai közé tartozik, parányiságára
való tekintettel, kellő Verbindung elle-

nében reggeltől estig és még több Verbindung fejében estétől reggelig megtekinthető a II. Zug főhadiszállásán.” *Mulatságok* címmel írja meg, hogy „szereketadományként” a 9. század több katonája botütést kapott, és legjobban a században szolgáló cigányon verték el a port, akit Macassy kapitány még fel is pofozott. A kapitány „hősiességéről” a Hírek rovatban is olvashatunk. Macassy, a III. zászlóalj parancsnoka meglátogatta a 9. század főhadiszállását, hogy ezzel megcáfolja azokat, akik azt állítják, hogy „aktív tisztek a lövészároktól távol tartják magukat. Igazán örvendünk, hogy a kapitány úr újabb bizonyítékát adta ezzel személyes bátorságának.” — *Erkölcstelenségek a lövészárokbán* címmel vezércikkben ítéli el a

szerkesztő-szerző, hogy két tiszt éjszákánként alkohollal fogyasztja a teát, „megfeledkezve arról, hogy mint küzd, szenved, vérzik és elvérzik az a betyár század . . .” Legelítélendőbb, írja, hogy másokat nem részesítenek ebben a szórakozásban. „Ez az, itt akarjuk fején találni a szöget. Ne tessék kivételeket tenni, mert ez a háború nemcsak a szabadságért, hanem az egyenlőségért is folyik vagy legalábbis az egyenlő verbindung-részesedésért. — Csak ezt akartuk mondani!”

Ebben a hangnemben bírálja a hadseregben uralkodó visszásságokat, a tisztek kivételes helyzetét, a közkatonák kiszolgáltatottságát. A negyedik számnál mégis csak felfigyel erre Macassy kapitány, mert az utolsó oldalon a kö-

vetkező ceruzával írt megjegyzését olvashatjuk: „Előfizetési díjnak egy üveg pezsgőt küldtem azon megjegyzéssel, ha még egyszer mernek ilyen tiszteletlenül írni, hát a szerkesztő és kiadó 10—10 botot kap, de meztelenre. M.”

Nem ez a fenyegetés hallgattatta el a szerkesztőt. A Dnyeszter partján, a nagy orosz támadás következtében Szamuely Tibor 1915. május 14-én sokadmagával fogságba esett. Mielőtt életének nagy változást hozó új szakaszáról lenne szó, frontújságírói tevékenységének még egy dokumentumát kell megemlíteni. A *Népszava* szerkesztőségének beküldött egy cikket, amely a húsvéti frontbarátkozásról szólt. Címe: *A Dnyeszter mellett minden csendes...* Leírja, hogy egy orosz katona fegyver nélkül jött a ma-

gyar lövészárók felé. „Cugszfürer ur Tidinák, a század legbátrabb katonája, mellén a vitézségi éremmel hamarosan elébe siet. Fegyvertelen mind a két ember. Ezek aligha tesznek kárt egymásban.” Tidinák beszél oroszul. A katona fehér kalácsot és három hímes tojást adott át. Erre egy baka elindult, vitte „a mi ajándékunkat: egy kulacs bort, cigarettát, dohányt, sültet és kenyeret. Ne gondolják odaát, hogy mi talán nem élünk itt elég urasan”. Az orosz katona kérte, az ünnepek alatt legyen békesség.

Ezután az ajándékokat kicserélve elváltak, „s mire visszatért Tidinák, végigavizálták a frontra a parancsot: — Három szalve a muszkákra! A kommandó elhangzott, a fegyverek egyszerre szó-

laltak meg. Ez volt a válasz a muszka kérelmére. Az orosz rajvonalak gyorsan eltűntek a föld színéről és velük együtt szertefoszlott a béke illúziója. A mi szalvéntát később a tüzéség ismételte meg. Az ágyúk egész délelőtt valósággal ontották a húsvéti üdvözeteket gránátok és srapnelek alakjában. Odaát azonban némaság honolt. Az ágyútűz elsöpörte első soraikat, de ők válasz nélkül hagyták a legirtóbb tüzet is. Ünnepeltek. Mi is. A bosszú ünnepnapja volt . . .”

Szamuely Tiborral egyszerre esett fogságba Pogonyi Antal újságíró, aki részt vett az oroszországi forradalmi mozgalomban. Pogonyi visszaemlékezett arra, hogy egy hónapon át utaztak egy vagonban. „Eleven, rendkívül mozgékony, vitatkozó kedvű fiatalember

volt” — mondta róla —, aki tekintélynek örvendett, mert németül, olaszul beszélt, és a marxista irodalommal már foglalkozott, míg a többiek még nem ismerték.

Nincsenek pontos adataink, mely táborokban járt, csak baráti körének visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy volt a krasznojarszki fogolytáborban is, ahol oroszul tanult. 1916. június 25-én német nyelvű lapot írt Blázsiknak Dauriából, és kérte, számoljon be az otthoni hírekről, mert őt minden érdekli. Fiumei ismerőseiről is kérdezősködött. 1917-ben Sziklai Sándor Nagyezsgyinszkben, a vasműben találkozott vele. Mint rajzoló dolgozott, s rosszul ment sora. „Egészsége is gyenge lábon állt, mivel a tiszti lágerben az osztrák—magyar reakciós tiszti csűrhe nagyon megverte azért,

mert bátran szembeszállt velük és nem titkolta háborúellenes, bolsevik nézeteit. Később azután az Uralba, Szolikamszkba került, ahol erdőirtáson dolgozott. Innen megszökött, de a kozákok elfogták és ők is annyira megverték, hogy két oldalbordája összetört.” Nagyezsgyinszkben Szamuely már kapcsolatban állt az orosz forradalmi munkásokkal, és olvasta a forradalmi sajtót. Eljárt a gyűlésekre és hadifogolytársainak beszámolt a hallottakról. Egyébként is sokat foglalkozott velük, tanította őket, síkra szállt érdekeikért.

Még az Októberi Forradalom győzelme előtt megszökött a táborból. Az volt a szándéka, hogy Amerikába megy, és az *Előre* című szocialista lapnál dolgozik majd. Ez a lépése arra enged követke-

tetni, hogy a hadifogság két és fél éve alatt is megmaradt radikális gondolkodású szociáldemokratának, aki nagy érdeklődéssel figyelte az orosz munkások harcát. Szocialista gondolkodása, mélyen szociális érzése arra készítette, hogy beforduljon a tisztek önkényével, hogy törődjön a fogolytáborokban a legjobban kiszolgáltatott közkatonák sorsával, szocialistákká nevelje őket, — de még nem vált bolsevikká.

Szökési terve nem sikerült. A finn határon elfogták, agyba-főbe verték, fegyelmi barakkba zárták. Innen csak az Októberi Forradalom szabadította ki. 1918 januárjában Moszkvába került. Tervezett amerikai útjáról nem mondott le, de mozgékony, cselekvő természete nem tűrte a passzív várakozást.

Addig is, amíg elutazására lehetőség nyílt, munkához látott. Részt vett az első hadifogoly-bizottságok szervezésében és a moszkvai katonai kerülethez tartozó hadifogolytábor küldöttei értekezletének előkészítésében. A hadifoglyok szervezkedése Moszkvában először a Goujon-gyárban indult meg. Itt dolgozott Karikás Frigyes, aki részt vett a moszkvai felkelésben. A Goujon-gyáriak kezdeményezéséhez csatlakozott később Rudnyánszky Endre, aki a háború előtt Aradon volt szocialista újságíró, Jancsik Ferenc, Gisztl Pál és 1918 januárjától Szamuely Tibor is. Januárban, az értekezleten találkozott először Kun Bélával, aki igyekezett rábeszélni, hogy vegyen részt a magyar hadifoglyok számára írt *Nemzetközi Szocialista* című

lap szerkesztésében. Szamuely eleinte nem akart lemondani az amerikai útról, végül mégis úgy döntött: Szovjet-Oroszországban marad.

Az Októberi Forradalom győzelmének jelentőségét Moszkvában ismerte fel. Az egyéni ambícióktól fűtött, az élet örömeit kereső fiatal újságíró életében gyökeres fordulat következett be. Mélyen megrázta az orosz forradalom s mindaz, amit ez a változás ígért. A már egészen fiatalon megnyilvánult szenvedélyes, harcos jelleme a Nagy Októberben végre megtalálta élete célját és értelmét. Ekkor érlelődött meg benne az az elhatározás, hogy a szocialista forradalom ügyét szolgálja. Elhatározása kitéphetetlenül mély gyökeret vert benne, ez vezérelte minden gondolatát.

Döntését tetteikkel pecsételte meg. Tagja lett a hadifoglyokat szervező agitációs csoportnak. Orjolban, Szmolenszkban, Bujban, Kotyelnycsben, Vjatkában, Glazovban, Permben agitátortársai-val együtt segített a hadifoglyoknak szervezetük megalakításában. Részt vett abban az előkészítő munkában, amelynek eredményeként 1918. március 24-én megalakult az OK(b)P magyar csoportja. A következő lépés a szervezet lapjának megindítása volt. Április 3-án jelent meg Moszkvában az első magyar nyelvű kommunista újság, a *Szociális Forradalom* első száma. A szerkesztő bizottság tagjai ekkor Kun Béla, Rudnyánszky Endre és Szamuely Tibor voltak. Szamuely a lap munkájában sokirányú feladatot vállalt. Segített a nyomdához

szükséges betűk, festék és egyéb anyagok beszerzésében, és ha az állami nyomdával kellett valamit elintézni, politikai biztosával mindig ő tárgyalta. Összekötésbe lépett a betegsége miatt Svájcban élő Bresztovszky Ernővel, a *Népszava* ottani tudósítójával, akit még Budapestről ismert. Arra kérte Bresztovszkyt, hogy küldjön onnan magyar napilapokat. A lapok 14 naponként, összegyűjtve, rendszeresen meg is érkeztek. Ezek révén a moszkvai magyar szerkesztőség tájékozódhatott az otthoni eseményekről és reagálhatott rájuk. Ugyanakkor Bresztovszky is felhasználhatta tudósításaiban a Szovjet-Oroszországból kapott magyar nyelvű kiadványokat, röplapokat, újságokat, és a Kuntól, Vántustól, Szamuelytől és másoktól érkező információkat.

A *Szociális Forradalom* révén Szamuelynek újra lehetősége nyílt az újságírói tevékenységre. Itt megjelent cikkeinek hangja új, eltér a korábbiakétól. Harcos hevületét határozott cél vezeti: megértetni, hogy csak forradalommal orvosolható mindaz a szenvedés, nyomorúság, amely eddig valamennyi nincstelen osztályrésze volt, és az maradna továbbra is, ha maguk nem harcolnak ellene. Az orosz munkások példáját kell követniük, s amíg nem térhetnek haza, az ő küzdelmüket kell támogatniuk, mert az első szocialista ország megerősítése biztosítja az utat saját országuk szabadságához. Cikkeiben a magyarországi és a nemzetközi politikai helyzet fontosabb kérdéseit elemzi azok számára, akik eddig a politikai kérdések iránt közönyö-

sek voltak vagy nem értették meg az események mélyén rejtőző összefüggéseket. Írásai a benne végbemenő változást tükrözik: korábban a fennálló rendszer egyes hibáit ostorozta, most a társadalom gyökeres forradalmi megváltoztatásának szükségességét hirdeti. „A hatalmat nem adja ki sem ingyen, sem olcsón kezeiből a burzsoázia — írja —. A munkás nyomorán, a paraszt kínlódó vergődésén azonban csak egy segíthet: a hatalom, az államszervezet kézbevétele, a régi lerombolása s új, proletárállam felépítése.” Elhagyja, túlhaladja azokat, akik korábban fejlődésének eszmei nevelői voltak, és kimondja: „Az »alkotmányos vívmányokat« követelő polgári radikálisok, a megváltást valami általános választói jogon alapuló képviselő-

háztól várók nem oldhatják meg a küszöbön álló válságot.” A küzdelemnek a vagyonosok és vagyontalanok között kell eldőlnie, és a küzdelemnek csak az lehet a jelszava: „Minden hatalmat a munkásoknak és parasztoknak!”

Amikor megtudja, hogy 1918 márciusában Budapesten a munkások a hadiüzemekben megtagadták a munkát, hogy így szerezzenek érvényt követelésüknek, a nyolcórás munkaidő bevezetésének, megállapítja: megrendült az állam tekintélye. „Magyarországon érik a vetés. Még aratni fogunk a nyáron. — A háború vetette, a nyomorúság trágyázza, a forradalom fogja learatni. Aratni fogunk, de nemcsak a gabonafejek fognak lehullani.”

A világforradalom győzelmének közeli megvalósulásában hittek, bíztak ekkor a

kommunisták, a bolsevikok Oroszországban. Különösen a hadifogoly kommunistákban élt a remény, hogy a forradalom Nyugaton is rövidesen bekövetkezik. Ezt a hitet, s az érte folyó harc fontosságát fejezi ki Szamuely egyik írása: „A proletárforradalom útját... együtt róják most Németország, Ausztria és Magyarország munkásai és parasztjai is szabad Oroszország harcos proletariátusával. Együtt haladunk az úton, mert egyek minden ország proletárjainak érdekei és kötelességei, s vagy együtt érkezünk el a kitűzött célhoz: a világ összes elnyomottjainak és kizsákmányoltjainak szociális és gazdasági felszabadulásához minden elnyomás és minden kizsákmányolás alól — vagy együtt pusztulunk el az orosz forrada-

lommal, amellyel összekötöttük életünket, sorsunkat, egész jövőnket.” Ehhez a harchoz elszánt, áldozatra kész, igazi forradamárookra van szükség, akiknek jelszava csak ez lehet: „Győzelem vagy halál!” Az ingadozók menjenek haza, ne élvezhessék az orosz proletárszabadságot. Az otthoni kiábrándulás talán majd felébreszti őket. „Aki nem akar a forradalom katonája lenni itt vagy odahaza, az nem a mi emberünk, az a mi ellenségünk.”

A polgárháború, az ellenforradalmárokkal, az intervenciósokkal folyó szüntelen élethalálharc vezette Szamuely Tibort arra a felismerésre, hogy a gyávák, a megalkuvók, s mindazok, akik nem hajlandók fegyverrel védeni a szabadságot, ellenségei a forradalomnak,

akadályozzák, késleltetik győzelmét. Az ő élete egygé vált a forradalom ügyével, az embereket aszerint becsülte meg vagy ítélte el, hogy mit tesznek a forradalomért vagy ellene. Megvetéssel szólt azokról, akik elhagyták a forradalmi hadsereget. „A proletárérdek hitvány árulóinak e gaz tettére nincs mentség, nincs magyarázat. Aki a proletárforradalom árulójává lesz, az önmagát árulja el... Az életüket féltik-e, amely — ha vesztükre dől el a harc amúgy sem az övéké? — A halál csak akkor borzalmas, akkor megdöbbenő, midőn oktalan célokat, idegenek aljas érdekeit szolgálja... Élni, szenvedni, elpusztulni rabságban, koldusnyomorúságban — nem élet...”

Lelkes szavakkal írt és beszélt, és forradalmi szenvedély hatotta át csele-

kedeteit is. Háború előtti írásaiban a közállapotok feltárásával a társadalmi és politikai életet akarta megtisztítani a hazugságoktól. A feudalizmus és a klerikalizmus falait döngette, de nem volt kapcsolata a tömegekkel, pedig csak azoknak az ökle zúzhatta szét e bástyákat. Szocialista volt gondolkozásában, nem vonzotta a reformista mozgalom, melyet kilátástalannak tartott. Az orosz Október ereje azonban lenyűgözte, magával ragadta. Most már értelmet nyert a cselekvés: szavaival felvilágosította, mozgósította a munkásokat és velük együtt küzdött ő is.

A *Szociális Forradalomban* megjelent, a magyar és a nemzetközi politikai eseményeket ismertető, valamint az orosz forradalom támogatására felszólító nagy-

számú cikkén kívül három brosúráját is közölték 1918-ban és 1919 elején. Egyik írása a háború előtt az *Úttörő*-ben publikált, az egyházzal foglalkozó cikkeinek lényegét tartalmazza statisztikai adatok nélkül. Egyszerű, közérthető nyelven írta meg, mert agitációs célokat szolgált. Hangja is sokkal élesebb, nem kellett tekintettel lennie — mint korábban — a folyóiratok szerkesztőire és a hatóságokra, élhetett az orosz forradalom adta lehetőséggel. Annak idején itthon végső konklúzióként a szekularizációt követelte, hogy kárpótlás nélkül vegyék el az egyháztól a földet. Ebben a brosúrában nyíltan kimondja: a föld nem lehet másé, mint a dolgozó népé. „A proletárforradalom legfőbb feladatai közé tartozik ennek a kérdésnek a megoldása is.

Ma már, az orosz forradalom után, ez a kérdés nem okoz fejtörést senkinek sem, mindenki világosan, határozottan tudja, mit kell csinálni.”

Mi történt Magyarországon című füzet a magyar polgári demokratikus forradalommal foglalkozik, s az orosz szocialista forradalom perspektívájából mond felette ítéletet. „Öreg igazság, hogy a havasi pásztorok kürtje annál szebbnek tűnik föl, minél messzebbről hallatszik a hangja” — kezdi, majd a hasonlatot a magyarországi forradalomra vonatkoztatja: „A havasi kürt csalóka hangja azonban csak távolról olyan szép, elábrándító, varázsa is csak rövid percekig, pillanatokig tart, s amikor a zene elhal és közelebb férközünk a hang forrásához, ott áll előttünk szomorú

valóságban megcsalatottságunk sivársága.” Mert a magyar proletariátust megcsalták. A burzsoázia gyenge volt, de a szociáldemokraták melléje álltak és ezzel elárulták a munkásosztályt. A proletariátus azonban egyre céltudatosabb és erősebb lesz, a dolgozók felismerik, hogy a demokrácia hazug, üres jelszava csak a tőke uralmának változatlan formáját takarja. Felismerik az utat és győzni fognak. — Szamuelynek ez az írása is a világforradalom közeli győzelmébe vetett hitét fejezi ki, s egyúttal az orosz szocialista forradalomban kommunisztává lett magyar vezetőknek azt a türelmetlenségét is, amellyel a polgári demokratikus vívmányokra tekintettek.

Harmadik broszúrájának csak a címét ismerjük: *Miért hullt le a cári korona?*

Elolvasására nem volt módunk, bár kétségtelenül megjelent, hiszen a *Szociális Forradalom* állandóan hirdette, hogy kapható.

A *Szociális Forradalomban* megjelent cikkei — elemzésük külön tanulmányt is megérdemelne — és három brosúrája a Szovjet-Oroszországban végzett írásos agitációjának, felvilágosító munkájának reánk maradt hagyatéka. Ezt az önként, meggyőződésből vállalt feladatot sokoldalú tevékenységgel egészítette ki. Járt a hadifogolytáborokban, hogy szavaival felrázza azokat, akik csüggedt semmittevéssel várták, hogy viszontlássák régen nélkülözött családjukat. Megértette a közömbösökkal, az élet szenvedéseit passzívan tűrőkkel: ha nem a régi, nyomorúságos életre akarnak vissza-

térni, akkor védeniük kell az orosz forradalmat, mert annak megszilárdítása lesz a hazájukban bekövetkező változások biztosítéka, jövő szabadságuk záloga.

Március 4-i keltezésű az az igazolványa, amely feljogosítja arra, hogy mint a hadifoglyok forradalmi bizottsága moszkvai harci csoportjának agitátora, szabadon utazzék az országban. Egyik agitációs útja során összetalálkozott régi tanárával, Zimmermann Rezsővel, aki a nyíregyházi gimnáziumban volt osztályfőnöke. A ridegségéről hírhedt tanár hajadonfőtt, bibliával a kezében járta a falvakat, pacifizmust hirdetett a parasztok között, a fegyveres harc megtagadásáról prédikált akkor, amikor lángolt a forradalom és a reakció erői összefogtak,

hogy tűzét eloltsák és visszaállítsák a sötétséget.

Szamuely az agitáción kívül propagandamunkát is végzett. Előadott a Moszkvában májustól októberig működő agitátoriskolán, az első magyar kommunista pártiskolán. Négy tanfolyamon összesen 102 hallgatóval foglalkoztak. Az előadók között volt Kun Béla, Vántus Károly és Pór Ernő is. A magyar csoport vezetőségének felhívására a hadifogolytáborokból önként jelentkeztek a hallgatók. Jelentkezett Szamuely László is, így találkozott Moszkvában a két testvér, akiket a háború elszakított egymástól.

Szamuely Tibor odaadó munkája, rendkívüli munkabírása, szervezőkészsége, s nem utolsósorban meggyőződése-

nek szilárdsága predesztinálta vezető, irányító munkára. 1918 márciusában német, osztrák, magyar, lengyel, cseh és más nemzetiségű szociáldemokrata internacionalisták, összesen harmincan, Moszkvában értekezletet tartottak. A négy magyar résztvevő egyike Szamuely volt. Ezen a megbeszélésen elhatározták, hogy április 14-re országos hadifogoly-kongresszust hívnak össze. A tveri hadifogoly-bizottság Szamuely Tibort bízta meg képviseletével, tehát ő is a közé a 300 küldött közé került, akik mintegy 100 000 szervezett hadifoglyot képviseltek. A küldöttek határozatot fogadtak el, amely többek között a következőket tartalmazta: „Kijelentjük, szilárd elhatározásunk, hogy fegyveres felkelés formájában forradalmi harcot in-

dítunk kormányaink ellen otthon, Németországban, Ausztriában, Magyarországon és Bulgáriában, és nem nyugszunk addig, míg meg nem döntjük a kapitalizmust, imperializmust és militarizmust, és ennek romjain fel nem építjük a szabad szovjet köztársaságokat.”

1918 júniusában, amikor a Szovjet-Oroszországra támadók számát a cseh ellenforradalmi erők is növelték, súlyosbítva a fiatal szovjethatalom helyzetét, a moszkvai magyar csoport úgy döntött, hogy nemzetközi osztagot szervez az orosz forradalom fegyveres támogatására. A szovjet köztársaságok hadügyi népbiztossága örömmel fogadta a magyar csoport javaslatát, amelyhez a Külföldi Csoportok Központi Föderációja is csatlakozott. Megkezdődött a nemzet-

közi alakulatok szervezése. Szamuely lett a magyar kommunista csoport katonai szervezési biztosa, komisszára és mint az OK(b)P Központi Bizottsága mellett működő Külföldi Csoportok Központi Föderációjának tagja, kiemelkedő munkát végzett az internacionalista alakulatok szervezésében Moszkvában is, vidéken is. 1918 nyarán a hadügyi népbiztosság operatív osztályával folytatott tanácskozás után, különleges megbízással Szamuely Kazanyba ment a Legfelsőbb Forradalmi Katonai Tanácshoz, ahol Trockijjal folytatott megbeszélést. Innen visszatérve, személyesen számolt be Leninnek a nemzetközi csapatok harcáról — ez küldetésének, tevékenységének fontosságát is bizonyítja. Erre a beszélgetésre Kun Béla — aki

jelen volt Lenin és Szamuely találkozásán — így emlékezik vissza: „Ez alkalommal Lenin hosszasan beszélt velünk Magyarországról, a magyarországi választójogi harcokról, kérdezősködött Tiszáról, a szociáldemokrata pártról, s különösen arról, hogy el vagyunk-e mi szánva a külön, önálló kommunista párt alakítására, vagy egyelőre benn akarunk maradni a szociáldemokrata pártban. Szamuely hivatkozott a Szociális Forradalom cikkeire, melyben mi a Magyarországi Szociáldemokrata Párt ellen már megkezdjük a legélesebb harcot. Lenin teljesen helyeselte munkánkat a KMP sürgős megalapításának előkészítése érdekében.”

A szervező munka mellett, Kun Bélához hasonlóan, ő is nemegyszer kiment a

frontra vezényelt alakulatokkal az első vonalakba, és részt vett a harcokban. Fegyverrel a kezében harcolt az eszer lázadás idején is Moszkvában. 1918. július 6-án az eszerek elfoglaltak több középületet és a távíróhivatalt is, ahonnan világgá kürtölték „győzelmüket”. Kun Béla vezetésével a magyar agitátoriskola hallgatói, más magyar, német, jugoszláv és román internacionalisták, egy lett szakasz és az ukrán kommunisták I. kongresszusára érkezett küldöttek indultak a távíróhivatal visszafoglalására. Az egyik osztag Szamuely vezetésével benyomult az épület előcsarnokába, megadásra kényszerítette az eszereket, utána megtisztította az ellenségtől az épületet. Személyes bátorságát bizonyítja, hogy önként vállalta ezt a veszé-

lyes és a forradalom szempontjából létfontosságú feladatot. Az internacionalisták gyors, bátor fellépése révén rövid időn belül újra a szovjethatalom híreit közvetítette a távíró szerte az országba és a határokon túlra, megcáfolva a bolsevikok bukásáról közreadott eszer jelentéseket.

Harcolt fegyverrel, szóval, írással. Védte az oroszországi forradalmat és készült az otthonira. Nem szerzett olyan tapasztalatokat a munkásmozgalomban, mint Kun Béla, Pór Ernő, Vántus Károly vagy Jancsik Ferenc, akik már a háború előtt a szociáldemokrata pártban és a szakszervezetekben dolgoztak, de a tapasztalatokat pótolta nála kiemeríthetetlen forradalmi aktivitása. Bíz-
tak is benne, a hadifogolyszervezetek

éppen úgy, mint a szovjet szervek. Ezért vált lehetővé számára, hogy szovjet diplomáciai útlevéllel Svájcba mehessen. Az út célja, amint Kun Béla megírta, az volt, hogy a Svájcban tartózkodó baloldali Lebovitz Farkas — akit Lenin személyesen ismert — és a szimpatizáns Bresztovszky Ernő révén kapcsolatot teremtsen Magyarországgal, Szabó Ervinnel, Landler Jenővel. Úgy tervezték, hogy megfelelő előkészítés után Kun Béla hazamegy a párt megszervezésére, Szamuely pedig Svájcon keresztül tartja az összeköttetést Moszkvával és Budapesttel.

Mielőtt útnak indult, tudomására jutott, hogy a törökök és a bolgárok kiléptek a háborúból. A központi hatalmak közeli összeomlásának biztos jelét látta

ebben. A *Szociális Forradalom* október 5-i számában *Szól a lélekharang* címmel ír erről: „Az ürgelyuk színültig telt vízzel. Nem késhetik már az sem soká, amikor császári koronák hullanak le a büszke fejekről, s a cifra koronákkal együtt lehullanak az üres fejek . . . Kétségtelen az, hogy a germán világuralmi örület pusztulása az angol—francia—amerikai kapitalista rabságot jelenti a világ részére. Az új veszedelem nagyságát leértékelni a legkevésbé sem szabad, de egy régi nagy ellenség végleges kidőlése a harcolók sorából csak még jobban megerősíti bennünk a hitet, hogy a proletariátus egyesült ereje, a világ elnyomottjainak új szövetsége diadalmaskodni fog az új hatalmasságok fölött is.” És akkor a proletariátus, ha

befejezte a rombolást, megkezdí „a társadalom új, becsületesebb, szabadabb és boldogabb szociális szervezetének fölépítését”.

Svájcban működött szovjet követség, s Szamuely a berni szovjet futár kíséreként kapta az útlevelet, saját fényképével, Krauze névre kiállítva. (Ezt a nevet még háromszor használta fel: amikor hazatért Magyarországra, majd 1919. február 21-től március 21-ig tartó illegálitása idején, és 1919. augusztus 2-án.) Svájcba Berlinen keresztül vezetett az útja, 1918. október 30-án ért oda. Tárgyalt Karl Liebknechttel, a Spartacus-csoport vezetőjével, Németország Kommunista Pártjának egyik alapítójával, s azután utazott tovább. (A berlini megbeszélésről beszámolót küldött Kun

Bélának Moszkvába, Kun azonban ekkor már útban volt Magyarország felé és Szamuely Tibor levelét csak 1920-ban kapta kézhez, posztumusz üzenetként, Kun Béla írásából tudunk erről, a levél tartalmát azonban nem ismerteti.) Nem sokáig maradhatott Svájcban, mert a szovjet követséget kiutasították, és mint gyanús egyént, őt is kitoloncolták. November 7-ét Davosban még együtt ünnepelte Bresztovszky Ernővel. Közösén írtak képeslapot Bresztovszky Edének, amelyben az évfordulón minden jót kívántak „az ügynek”. November végén vagy december elején rövid időre visszatért Moszkvába, és az év utolsó napjaiban útnak indult hazafelé.

Berlinen át utazott ekkor is, és ismét tárgyalt Liebknechttel és Rosa Luxem-

burggal, a német munkásmozgalom kiemelkedő vezetőivel. Január 3-án érkezett Budapestre; ez arra enged következtetni, hogy részt vett a Kommunisták Németországi Pártja 1918. december 31-én és 1919. január 1-én tartott alakuló kongresszusán. Nem áll ugyan rendelkezésünkre olyan dokumentum, újsághír, visszaemlékezés, amely jelenlétét igazolná, ismerve azonban kapcsolatát a német kommunista vezetőkkel, és berlini tartózkodásának időpontját, feltehető, hogy ott volt a kongresszuson.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA FORRADALOMÉRT

Budapesten első útja Kun Bélához vezetett. Ügynök utcai lakásán kereste fel, s a következő szavakkal állított be hozzá: „Maga mégiscsak könnyelmű ember! Négy detektív is áll a ház körül. Az veri főbe magát ebben a lakásban, aki éppen akarja.” Pár napon belül gondoskodott arról, hogy a Kun szobája mellett levő kis kamrába egy Oroszországból hazatért elvtárs költözzön be, akit fegyverrel is ellátott. Jellemző tulajdonsága volt a másról való gondoskodás, önmagával annál kevésbé törődött.

Tájékozódott a KMP itthon végzett tevékenységéről. Mielőtt bekapcsolódott volna a párt munkájába, hazauta-

zott Nyíregyházára. László öccse már előbb visszaérkezett Szovjet-Oroszországból, és két testvérével, Györggyel és Zoltánnal Nyíregyházán decemberben kommunista sejtet szervezett. Jelentékeny és eredményes agitációs munkát folytattak a tüzérlaktanyában. Január 4-én, amikor Tibor hazaérkezett, azonnal elhatározták, hogy másnapra népgyűlést hívnak össze. László felkereste Bencs polgármestert és engedélyt kért tőle, hogy a Városi Színházban megtarthassák a gyűlést. A polgári demokratikus kormány törvénye biztosította a gyülekezés jogát, a polgármester tehát nem tagadhatta meg a kérést. A kommunisták gyűlése mégis nyugtalanította. A rendőrkapitánnyal egyetértve azonnal felhívták a Belügyminisztériumot, jóvá-

hagyást kérve az engedély megadásához. A felettes szerv sem talált indokot a gyűlés betiltására, de utasítást adott, hogy megfelelő létszámú karhatalmat rendeljenek ki. Amikor a rendőrkapitány közölte, hogy nincs elég embere, azt a tanácsot kapta, lépjenek érintkezésbe a szociáldemokrata párttal, annak tagjai menjenek el a Városi Színházba, és tüntetéssel akadályozzák meg a gyűlés megtartását.

Nagy Vince belügyminiszter másként intézkedett. Este felhívatta telefonon a nyíregyházi polgármestert. Szilárd államtitkár beszélt Nyíregyházával, s előbb az iránt érdeklődött, hogy Szamuely Tibor odavaló illetőségű-e, ki az apja, milyenek az életkörülményei, majd a következő utasítást adta: „Szamuelyt

okvetlenül tegyék ártalmatlanná.” A polgármester értetlenül hallgatta e szavakat és megkérdezte az államtitkártól, aki mellett ott állt a telefontól Nagy Vince: „Tehát elrendeli a miniszter úr Szamuely Tibor letartóztatását?” Erre Budapestről a következő válasz érkezett: „Értsen meg a polgármester úr bennünket, a miniszter úr azt kívánja, hogy Szamuely Tibor ártalmatlanná tétessék, s helyezzen bennünket egymásíthatatlan tények elé.” A polgármester ezt az egyértelmű, félre nem magyarázható utasítást azonnal közölte a rendőrkapitánnyal. Bencs még e telefonbeszélgetés előtt, délután magához hívatta Szamuely Tibort és Lászlót, kérte őket, biztosítsák a gyűlés nyugodt lefolyását, este pedig már azon kellett gon-

dolgoznia, hogy a vele délután békésen tárgyaló Szamuelyt hogyan tettesse „ártalmatlanná”.

A kommunista gyűlés szervezői tudták, hogy a nemzetőrség tisztjei zavart fognak kelteni. Gondoskodtak tehát arról, hogy az ő oldalukon álló tüzerek jelen legyenek. Délelőtt 11 órakor kezdődött a gyűlés. Szamuely Tibor *Imperialista diktatúra vagy proletárdiktatúra* címmel mondott beszédet, melyben a proletárdiktatúra szükséges bekövetkezéséről szólt. Beszédét a *Kommunista Kiáltvány* szavaival kezdte: „Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete...” Majd beszélt Szovjet-Oroszországról, az ott kivívott forradalomról, az intervenció ellen folyó nehéz harcokról, amelyekben erősödik a bolsevik

párt. Felhívta a hallgatóságot, a kommunistákat, erősítsék meg soraikat, alakuljon meg a sejtből a KMP helyi szerve, mert csak akkor tudnak eredményesen küzdeni a burzsoázia uralma ellen. Akik ekkor hallották, így emlékeznek vissza rá: „Fiatal, vékony ember, de tűz, forradalmi láng égett benne.”

Ez ellen a forradalmár ellen készítettek elő merényletet a Nyíregyházán állomásozó tisztek, a belügyminiszter jóváhagyásával, sőt egyenes felbújtására. A merénylet között volt Hódosi László hadnagy, Prok Gyula önkéntes, Szabó László hadapródörmmester. Kovács István főhadnagy, nemzetőrparancsnok pedig egyik fő szervezőként szerepelt. Az orgyilkosság terve azonban nem sikerült.

Szamuely Tibor csak rövid időt töltött otthon. Négy év után újra látni kívánta családját, és el akarta mondani szülővárosa népének, hogy az új idők milyen új feladatok elé állítják a proletariátust. Édesapját talán megdöbbenette, hogy fia mennyire megváltozott. Nem talált nála megértésre az apa panasza, gondja, hogy alkalmazottai, munkásai nem dolgoznak úgy, ahogyan ő szeretné. Rosszul esett a kispolgárok körében megbecsülésnek örvendő terménykereskedőnek fia válasza: olyan idők következnek, amikor mindenki csak a maga munkájából élhet, s azt is meg kell szoknia, hogy maga tisztítsa ki a saját cipőjét.

Szamuely Tibort sürgették a fővárosban reá váró feladatok, és talán a szülői

ház hangulatának is része volt abban, hogy a gyűlés délutánján elutazott. Az állomásra kikísérték fivérei és a kommunista tüzérek közül néhányan, akik gondoskodtak biztonságáról. Az életére törő merénylők nem számítottak arra, hogy ilyen gyorsan eltávozik, estére tervezték a merényletet. Besötétedéskor az otthon maradt három Szamuely fiú együtt ment az utcán. A tisztek azt hitték, hogy Tibor is köztük van és rájuk lőttek. György tüdejét és lábát érte a golyó, Zoltán a lábán sérült meg, mindkettőjüket kórházba kellett szállítani. Csupán László maradt sértetlen, őt a „demokratikus rend” nagyobb dicsőségére lecsukták, míg a merénylők szabadon jártak.

A nyíregyházi katonai ügyész még aznap értesítette a Hadügyminisztériu-

mot és a Belügyminisztériumot Szamuely Tibor „idő előtti” távozásáról. Elfogató parancsot kért ellene egy volt hadifogoly tiszt koholt jelentése alapján, amely szerint Szamuely Szovjet-Oroszországban magyar tiszteket végeztetett ki. Január 5-én este detektívek várták Budapesten a nyíregyházi vonat érkezését, de Szamuely helyett egy másik kommunista, Mondok János került a kezükbe. A Hadügyminisztériumból Böhm Vilmos által kiadott elfogatóparancsnak csak január 14-én tudtak eleget tenni. Nánássy László detektív-főfelügyelő a Visegrádi utca 17. III. 5. szám alatt (itt volt a *Vörös Újság*, az *Ifjú Proletár* és a *Vörös Katona* szerkesztősége) hajnalban elfogta Szamuelyt és a főkapitányság központi ügyeletére előállí-

totta. Ugyanezen a napon Bencs nyíregyházi polgármester az *Új Szabolcs* című lapnak a következő nyilatkozatot adta (másnap, a 15-i számban jelent meg): „A nyíregyházi kommunista mozgalmak sajnos nagyobb mérveket öltöttek, s hogy merényletet is követtek el két kommunista érzelmű fiatalember ellen, annak szegények maguk voltak okai. Szamuely Tibor előadása úgy a polgárság, mint a szociáldemokraták részéről érthető ellenszenvet váltott ki a kommunistákkal szemben, és ők ennek dacára előbbieik tüntetését minden eszközzel meg akarták akadályozni. Már ekkor suttozták, hogy nem tűrik tovább a Szamuelyek garázdálkodását. Én a merényletet mégis közönséges orvtámadásnak veszem és intézkedtem, hogy a

tettek kézrekerítésére minden intézkedést megtegyenek. Oehm alezredes parancsnoksága alatt szerencsére teljesen megbízható köztársasági katonákkal rendelkezünk, kik garantálják a város biztonságát. A kommunisták agitációjának egyedül a tüzerek közt volt eredménye, de sikerült Oehmnek ezeket az embereket lefegyverezni.”

A polgármester nyilatkozatában mélyen hallgat a Szamuely fivérek és a tüzerek letartóztatásáról, akiket csak január végén, Böhm utasítására helyeztek szabadlábra.

A „veszélyes” személyek szabadlábra helyezése után a kormány statáriumot rendelt el a megyében. A *Szabolcsvármegye Hivatalos Lapja* január 30-i számában közölt rendelet felhívja a ható-

ságokat: „Amennyiben azt tapasztalná Címed, hogy a rögtönítélő eljárás kihirdetése dacára lelketlen egyének, sokszor nem is községbeli lakosok a hatósága területén akár a fennálló társadalmi rend, akár a hatósági közegek és azok rendelkezései ellen tovább is izgatnák a népet s ezáltal veszélyeztetnék az alig helyreállt rendet, azok azonnal további intézkedésig őrizetbe veendőek, de minden ily esetben egyidejűleg hozzám táviratilag vagy távbeszélő úton jelentés teendő. Itt említem meg azt is, hogy a községben idegenek csak hatósági engedéllyel jelenhetnek meg...” Úgy látszik, féltek a kommunistáktól, különösen a Szamuely fivérektől.

Január 14-én, amikor Szamuely Tibort bekísérték a főkapitányságra, nem

cellában helyezték el, hanem régi ismerősének, a győri felsőkereskedelmi iskola volt katolikus hitoktatójának — aki otthagyta a papi pályát —, Wagast József rendőrkapitánynak a hivatali szobájában. Többen — köztük az elfogatási parancs kibocsátója, Böhm Vilmos is — meglátogatták itt Szamuelyt, majd nyolc nap után szabadon engedték. A volt hadifogoly tiszt vádoló jelentése eltűnt a Hadügyminisztériumból, de akadtak, akik a koholmányt igyekeztek az emberek emlékezetébe vésni. A *Vasvármegye* című lap március 1-én, amikor a kommunista vezetőket börtönbe zárták, Szamuely pedig illegalitásban élt, tehát cáfolatra nem nyílt lehetősége, újra felmelegítette a vádat, hozzáfűzve: „A két vezér (Kun Béla és Szamuely

Tibor) oroszországi szereplését úgy lát-
szik azonnal folytatta nálunk és valósá-
gos szerencse, hogy még jó időben lehe-
tetlenné tették őket.”

Nánássy detektív-felügyelőt megbíz-
ták, hogy volt hadifogoly tisztoktól
szerezzen terhelő adatokat. Nánássy ki-
hallgatta Kertész István joghallgatót,
aki Szimbirszkben volt hadifogoly, és
visszatérve feljelentette Szamuelyt. Ker-
tész elmondta, hogy 1918 januárjában a
hadifogolytáborba agitátorok mentek,
és felhívták a foglyokat, lépjenek be a
Vörös Gárdába. Ekkor ő, Kertész össze-
hívta a bizalmiakat, és ellenagitációt
fejtett ki, ezért letartóztatták, de ügyé-
nek május 18-i tárgyalása után elenged-
ték. Négy nap múlva Kun és Szamuely
táviratára Moszkvába kísérték, és Sza-

muely átadta őt a CSEKA-nak. 1918 októberében a dán és a svéd követség közbelépésére szabadon bocsátották. Szamuelyt okolta börtönbüntetéséért, személyi dolgainak elkobzásáért, és vádolta a magyarok toborzásáért. — A tisztek kivégzése szóba sem került.

Szamuely január 22-én este, a rendőrségtől szabadulva, a régi képviselőházba ment, ahol az előre meghirdetett program szerint Rudas Lászlónak kellett volna előadást tartania, de betegsége miatt Kun Béla beszélt Leninről. Utána Szamuely szólalt fel. Nagy tapssal, éljenzéssel fogadták a jelenlevők. Beszámolt letartóztatásáról, ismertette testvérei meghurcoltatását. Bírálta a demokratikus kormányt, amely a Tisza-rendszer terrorisztikus módszereit alkalmazza. Fi-

gyelmeztette a hallgatóságot, hogy ha túrnek és nem lépnek fel a kormány ellen, akkor a németországi „spartacusok” sorsára jutnak, akiknek forradalmi harcát a szociáldemokrata kormány a volt császári tisztek közreműködésével vérbe fojtotta.

Szovjet-Oroszországból való visszatérése óta Szamuely csak január 22-től tudott teljes erővel munkához látni, bár a kényszerű nyolcnapos „kikapcsolódástól” eltekintve, addig sem pihent. Tagja volt már a Központi Bizottságnak; Rudas Lászlótól, aki Moszkvába indult, hogy a Kommunista Internacionálé alakuló kongresszusán a KMP-t képviselje, átvette a *Vörös Újság* szerkesztését. Hajdú Pál, aki a *Vörös Újságnál* dolgozott, az *Új Március* c. folyóiratban 1929-ben így emlékezik vissza közös mun-

kájukra: „Még jobban megjavult a lap és egységesebb vezetést kapott, mikor felejthetetlen Szamuely Tibor elvtársunk hazaérkezett. Nagyszerű cikkei mellett elsősorban jól megírt, rövid, kommunista szellemben feldolgozott, polemikus hírek adására fektette a súlyt. Szamuely igen lelkiismeretes, de nagyon szigorú szerkesztő volt, aki könyörtelenül megkritizált minden sort és visszadobott mindent, ami nem volt jól megírva. Nagyon sokat tanultam tőle, és a vele egy szobában eltöltött néhány hónap mindig felejthetetlen emlékem lesz. Egész nap a szerkesztőségben dolgozott, hacsak nem ment gyűlésre, itt is lakott egészen a februári lefogásokig.”

Sinkó Ervin is hasonlóan ír Szamuely szerkesztői munkájáról *Optimisták* című

könyvében. Egy alkalommal a szabómunkások sztrájkjáról szóló cikkét elvitte Szamuelyhez, aki azonnal elolvasta, és a következőket mondta: „Cikket írt a szabómunkások sztrájkjáról, és jóformán szó sincs benne a szabómunkásokról. Amit a sztrájkról, a kapitalizmusról általában mond, az igaz, s igaz az is, hogy a gazdasági sztrájk ma minden esetben politikai jelentőségű — de ha a szabómunkások sztrájkolnak, akkor tőlünk legalábbis annyit elvárhatnak, hogy tudjuk, mit követelnek, mi vitte őket sztrájkba stb. Beszélt maga egyetlen szabómunkással, mielőtt ezt a cikket megírta? A Népszavában olvasta, hogy a szabómunkások sztrájkba léptek, ennek alapján írta a cikkét. Igaz? . . . A párt és a munkásság között — mondta,

továbbra is halkítva a hangját, de az ajka körül az a keserű vonás erősebben rajzolódott ki — a legjobb úton vagyunk, hogy köztünk és a munkások között — a parasztokról nem is beszélve — olyan legyen a viszony, mint valami jóindulatú jegyzőé a paraszthoz. A Vörös Újság minden során meg kellene látszani, hogy mi nem a munkásokról s nemcsak a munkásokhoz beszélünk, hanem rajtunk keresztül maguk a munkások beszélnek...” A megszívlelendő elvi magyarázathoz mindjárt gyakorlati tanácsot is adott: megnevezett két, kommunistákkal szimpatizáló szabómunkást, a sztrájkbizottság tagjait, és javasolta, hogy a velük folytatott beszélgetés után Sinkó írja át cikkét.

Sinkó Ervin sorai fényt vetnek arra,

hogy a fiatal kommunistákra emberileg milyen nagy volt Szamuely hatása, de rávilágítanak gondolkodására is. Nála mindennek a mércéje: mennyiben szolgálja a munkásosztály, a forradalom ügyét, és tudta, hogy a legönfeláldozóbb vezető sem képes eljutni a célhoz, ha nem halad együtt a proletártömegekkel.

A szerkesztői munka mellett maga is írt. A január 23-i számban jelent meg az első cikke. Arról adott hírt, hogy két cseh ezredet kommunista szelleme miatt leszereltek. E hír kapcsán kifejti: egy hadsereg nem azáltal válik szocialista szelleművé, hogy szociáldemokrata a hadügyminiszter, hanem ha „összeolvad magával a fegyveres proletariátussal, összeolvad magában a fegyveres forra-

dalomban, a fegyveres harcban a kapitalizmus s a kapitalizmus állama ellen”. S hogy ez Magyarországon is így legyen, nemcsak írásaival agitált, hanem járta a kaszárnyákat is, beszélt a katonáknak az Októberi Forradalomról, szervezkedésre, a bizalmi rendszer kiépítésére, és a kommunisták politikájának támogatására hívta fel őket.

Gyakran felkereste régi újságíró-kollégáit az Otthon-klubban. Beszélt nekik az orosz forradalomról s mindazokról a gondolatokról, amelyek őt foglalkoztatták. Nem a szentimentalizmus — ez hiányzott belőle — vitte őt régi barátai közé, hanem harcostársakat keresett. Sokat beszélgetett Fodor Oszkával, Bródy Sándorral, Móricz Zsigmonddal, Heltai Jenővel, Nagy Endrével, és régi jó

pajtásával, Molnár Kálmánnal, akivel valaha, 1914 előtt, együtt dolgoztak, és együtt ízlelték az éjszakai élet örömeit is. De most csak a forradalom sorsával törődött. Amikor az Otthonban egyszer véletlenül összetalálkozott Révész Mihállyal, az első lépéseit egyengető régi barát szemrehányására, hogy miért nem kereste fel őt, határozott hangon válaszolt: a legközelebbi rokonához sem megy el addig, amíg a párttól kapott feladatait maradéktalanul nem teljesítette. Majd fölényes, kissé cinikus hangon megkérdezte: „Még mindig demokraták vagyunk, még mindig megmaradtunk demokratáknak?” Mert ekkor számára csak kétféle ember létezett: aki a szocialista forradalomért küzd, s aki nem támogatja ezt a harcot. Az utóbbiakat

igyekezett megnyerni, s ha ez nem sikerült, elvesztek számára.

Alig 12 nappal az után, hogy a rendőrség szabadon engedte, újra dolga akadt vele. A polgári kormány el akarta hallgattatni a kommunistákat. A sajtóorgánumok csak kiutalással kaphattak papírt, de a KMP így nem juthatott hozzá, „feketén” kellett beszereznie lapjai, brosúrai és röpcédulái számára. Február 3-án a rendőrség engedély nélküli papírfelhasználás ürügyén házkutatást rendelt el a Visegrádi utca 15. és 17. sz. alatti szerkesztőségben és kiadóhivatalban, s mindenütt (a Mikszáth Kálmán tér 5-ben, a kommunista tulajdonban levő Unió nyomdában, a Zichy Jenő utca 37. sz. és a József (József nádor) tér 12. sz. alatti nyomdában, valamint még két

házban), ahol a kommunistáknak helyiségük volt. Hajnali négy órakor Burlovits Marián detektívfelügyelő a Visegrádi utcai szerkesztőségben kezdte meg a házkutatást. Szamuely itt lakott, de most nem őt, hanem ott talált személyi dolgait vették „őrizetbe”. Személyi motozást is kellett tőrnie, majd felszólították, menjen velük a szomszédos házba, és legyen jelen a házkutatásnál. Amíg a detektívek minden nyomtatványt, könyvet, papírt — még cigarettát is, talán mert hüvelyke papír —, valamennyi fellelhető ingóságot összeszedtek, Szamuely orosz fogságáról, a forradalomról beszélt a detektíveknek. A párthelyiség és a szerkesztőség feldúlása és kifosztása után a rendőrség emberei eltávoztak.

A támadásra válaszul, február 6-án a

Vörös Újságban megjelent Szamuelynek *Proletárok fegyverkezzetek!* című cikke. „A Vörös Újság ellen pogromot rendezett Nagy Vince belügyminiszter, ez a pimasz ifjú” — így kezdődik írása. A proletariátus felfegyverzésének szükségességét azzal indokolja: „Az ellenforradalommal szemben csupán egy biztosíték van: a forradalom továbbfolytatása, szakadatlan forradalmi osztályharc a burzsoázia leveréséig, a proletárdiktatúráig és azon túl addig, amíg megszűnik minden osztálykülönbség: a szocializmusig. A forradalom védelme: csak az osztályharcát vívó proletariátus felfegyverzése . . . Pokolba a burzsoá demokráciának evvel a rendszerével, amely az ellenforradalmat táplálja! Pokolba a parlamentáris köztársasággal, mely le-

hetetlenné teszi a proletártömegek önálló cselekvését, éljen a munkások, katonák és parasztok és földműves szegények tanácsainak köztársasága, amely egyedül biztosítja a kizsákmányoltak hatalmát . . .” Ez volt a KMP válasza a rendőri önkényre. És a következő számban kíméletlen szavakkal bélyegzi meg a koalíciós kormány, a szociáldemokrata és a polgári miniszterek politikáját, mert csak a baloldallal szemben erőyesek : Tiszadobon, Sátoraljaújhelyen, Makón, Nyíregyházán, Salgótarjánban fegyverrel támadtak a munkásokra: de a reakció képviselőit, Károlyi Józsefet, Festetics Sándort nem éri bántódás.

Folyt tovább a kommunisták küzdelme szóban, írásban és tettekben. Szamuely megbeszélést tartott a tengeré-

szekkel, a gépkocsizó osztag katonáival. Elhatározták, hogy őrséget állítanak a KMP védelmére, segítik a pártnak dolgozó nyomdászok munkáját, részt vesznek a *Vörös Újság*, a *Vörös Katona* terjesztésében. 25 gépkocsizó katonát Szegedre küldött azzal a feladattal, hogy gyűjtsék össze a tanyákon hagyott német hadfelszerelési anyagokat, benzines hordókat, szerezzék vissza és szállítsák Budapestre a franciák által lefoglalt magyar gépkocsikat. A „Proletárok fegyverkezetek!” jelszó anyagi alapját készítették elő.

A rendőrség támadását követő napon, február 4-én az Országház előtt a KMP felhívására a munkanélküliek nagygyűlést tartottak. Szamuely Tibor itt az ellenforradalom veszélyéről beszélt: javas-

latára a gyűlésen elfogadott határozat is elítélte az ellenforradalmat. A gyárakban is felkereste a munkásokat, ismertette a KMP programját, az orosz forradalmat, a nemzetközi helyzetet, árulásnak bélyegezte a szociáldemokrata párt politikáját. Nemegyszer heves vitát folytatott az ilyen gyári gyűléseken fellépő szociáldemokratákkal. A szociáldemokrata szónokok a forradalom addigi vívmányait veszélyeztető, felelőtlen izgatásnak minősítették beszédét. Szamuely visszaverte az ilyen támadásokat, s a munkások ömellé álltak.

Köztudomású, hogy február 21-én a kommunista vezetőket letartóztatták. Szamuelyt nem találták meg. Nánássy detektív-főfelügyelő 1919 augusztusa után tett vallomása szerint Wagast József

rendőrkapitány, a politikai osztály vezetője időben értesítette Szamuelyt a veszélyről, és átmenetileg saját lakásán rejtette el. Paczor Győző, a védőrség parancsnoka és Dietz Károly rendőrfőkapitány is Wagast közreműködésének tulajdonította Szamuely eltűnését. Wagast valóban kapcsolatban állt a kommunistákkal: mind ő, mind Kalmár Albert rendőrdíjnok és még mások is adatokat szolgáltattak az erősödő KMP-nek, értesítették a kommunistákat az ellenük irányuló rendőri intézkedésekről. Wagast 1920-ban, amikor börtönben várta ügyének tárgyalását, természetesen tagadta, hogy ő nyújtott volna segítséget, s azt állította, hogy Szamuely Halmi József újságírótól értesült a kommunisták letartóztatásának elrendeléséről. Ma már

nem lehet tudni, hogy ki figyelmeztette Szamuelyt (felesége tudomása szerint Gosztonyi Mária, aki együtt járt Szilágyi Jolánnal festőiskolába, s később, a Tanácsköztársaság idején egy ideig a bécsi magyar követségen dolgozott), mindenesetre amikor hat héten belül immár harmadízben keresték a detektívek, nem jártak eredménnyel. Lakásán csak egy apjának szóló cédulát találtak, amelyben arról értesítette, hogy menekülnie kellett.

Kun Béla a februári napokra emlékezve megírta: tudták, hogy a KMP vezetőit le fogják tartóztatni, ezért „javaslatomra úgy határoztunk, hogy Szamuely Tibor illegalitásba megy, én pedig megvárom az elfogatásomat. Tibor nehéz szívvel ment bele a határozatba. Amikor

Pesten bujdokolva, február 21-én az újságokban olvasta, hogy engem a rendőrök megöltek, majd a halálhír cáfolatát, a polgári újságok riportereinek részletes jelentéseivel a megvadult rendőrök ellenem intézett rohamáról, levelet juttatott hozzám a börtönbe, amelyben keserves szemrehányást tett, mert nem azt javasoltam, hogy ő álljon a bíróság elé, hanem én.”

Őszinte volt ez a levél, mert Szamuelynek nem volt fontos a saját élete, csak a forradalom ügye. Úgy gondolkozott, hogy a forradalomnak nagyobb szüksége van Kun Bélára, mint reá. Ezért írta a levelet.

Pár napi bujkálás után egykori nyíregyházi osztálytársánál, Havas András orvosnál talált biztos búvóhelyre. A Fehér-

vári út 102. számú épület eredetileg az Ericcson-gyár számára készült, akkor azonban a hadirokkantakat gondozták benne. Itt lakott Havas és szobájába befogadta illegalitásra kényszerült régi barátját. Sohasem felejtette el, hogyan segítette át az első nehézségeken az idegen iskolában, amikor 13 éves korában, szüleit elveszítve, Nyíregyházára került. Megállapodtak abban, hogy Szamuely Krauze János néven, Havas unokaöccseként fog szerepelni, aki a cseh megszállás elől jött Budapestre.

Pór Ernő, Fiedler Rezső és még egy-két kommunista, köztük Szamuely László is, aki eddig a KMP irodájában dolgozott, a letartóztatás elől Nagyváradra utazott. Ottani elvtársai Szamuely Tibort is hívták, hogy teljes biztonságban

legyen, de ő Pesten maradt. Mindent el akart követni a párt legális tevékenysége érdekében. Napközben általában nem mozgult ki a rokkantgondozó épületéből, csak ha elkerülhetetlen volt. Egy alkalommal a még február 20-a előtt nyomdába adott brosúra levonatát kellett átnéznie a Teréz (ma: Lenin) körút 38-ban levő Kunossy nyomdában. Ez a kiruccanás majdnem balul ütött ki, mert detektívek mentek a nyomdába. Szamuely észrevette őket, szerencsére a háznak két utcára volt kijárata, és ő idejében el tudott távozni. Illegalitása idején sokat olvasott, cikkeket, röplapokat írt, és a rövidesen újra megjelenő *Vörös Újság*ot szerkesztette. A Központi Bizottság szabadlábon levő tagjai közül ő volt az egyetlen, aki a veszélyt és fele-

lősséget vállalva, tovább dolgozott. Tudott és mert önállóan határozni, és a kommunisták hallgattak szavára, elfogadták irányítását. Összekötők útján állandó kapcsolatot tartott a bebörtönzöttek helyébe lépett ún. második Központi Bizottsággal, s amint lehetett, a Gyűjtőfogházba került vezetőkkel is. Összekötői általában olyan fiatal nők voltak, akik korábban a Galilei-Körhöz tartoztak vagy szimpatizáltak a kommunista mozgalommal. Valamennyien — mint jó módú családok tagjai — gyanún felül álltak, ezért biztonságban végezheték feladatukat. Néhányuk Szilágyi Jolánnal együtt járt a festőiskolába. Általuk jutott el Szilágyi Jolán a rejtekhelyre, a Fehérvári úti rokkantgondozóba, és itt kapcsolódott élete Szamuely Tiboréhoz.

Hiába remélte Dietz rendőrfőkapitány, hogy a kommunista vezetők letartóztatásával levágta a mozgalom fejét, s így elhal a törzs is, a KMP. A kommunista mozgalomnak a „levágott” feje helyén új fej nőtt. A kommunisták tábora sokasodott, befolyása erősödött. A *Vörös Újság* hangja élesebbé vált. Szamuely gúnyos, szarkasztikus hangú cikkben figyelmeztette az államügyészt: nemcsak a kommunisták, a szociáldemokraták is lázítanak lapjukban. Látszólag a *Népszava* minden cikke a polgári kormányt támogatja, de el kell olvasni az utolsó oldalon a nonpareille-el szedett szerkesztői üzeneteket is, ahol a következő található: „Marx eszméit hirdetni és a Kommunista Kiáltványt terjeszteni minden szocialistának kötelessége.” Ezért

zártak be „70—80 gaz kommunistát, a Népszava, amely a »feszítsd meg!« ordításától visszhangzott napokig — ma »minden szocialista kötelességének« hirdeti, amit egy héttel ezelőtt ellenforradalmi cselekedetnek tartott... Ügyész úr! Remélem, tudni fogja kötelességét! Az a kis különbség, hogy mi lapunk homlokán hirdetjük azokat az eszméket, amelyeket ők félreeső helyeken, félve, reszketve sutognak, hogy senki meg ne hallja, senki meg ne lássa — nem tévesztheti meg Önt.

Aki Marx eszméit hirdeti, aki »minden eddigi társadalmi rendet erőszakkal felforgatni« akar: — börtönbe vele!”

A cikk megjelenése idején, március közepén, már az MSZDP munkástagjainak nagy része a baloldali szociáldemok-

rata vezetőkkel együtt a forradalom oldalán állt. De a kommunista vezetőket még mindig fogva tartotta az a kormány, amelynek szociáldemokrata miniszterei is voltak. Az MSZDP vezetőiről így nyilatkozott Nánássy László, akit a rendőrség a kommunisták megfigyelésével bízott meg: „Megemlítésre érdemesnek tartom, hogy a szociáldemokraták közül Garami mindig erősen kommunistaellenes volt, Weltner szintén (a kommunistákat csak mint »csirkefogók« emlegette), Böhm is, de ő nem tekintette komolynak és veszélyesnek a bolsevik agitációt, ellenben Kunfi nagyon liberális álláspontot foglalt el velük szemben, hogy ti. az ő szocialista lelkiismerete nem tudná elviselni, hogy valakit, aki csak agitál, azért becsukjanak. Pogány

József is körülbelül ilyen álláspontot foglalt el, bár midőn egyszer vele erről beszéltem, hangoztatta, hogy ő küzd a kommunisták ellen a szociáldemokrata álláspont érdekében. Pogány ezt kezdetben meg is tette.” Ha Nánássy ilyennek látta a szociáldemokrata vezetőket, hogyan küzdött volna ellenük az a Szamuely, akiről Rudnyánszky 1920-ban azt írta: „Az a nyakas, minden lépést a leghatározottabb forradalmi irány szempontjából bíráló »baloldaliság«, amelynek a magyar kommunista mozgalomban Szamuely Tibor egyik első képviselője volt, a magyar proletariátus forradalmi sorai-
ban tényleg meglevő törekvést fejezett ki”, azt a törekvést, hogy a szakszervezeti és pártbürokráciától a munkásság megszabadulhasson.

Szamuely figyelte a szociáldemokrata vezetők minden tettét, és elítélte minden helytelen lépésüket. A március 20-i *Vörös Újság*ban támadta Böhm Vilmos és Pogány József Szatmáron elhangzott nacionalista beszédét: „A magyar burzsoázia félti a piacait, a román burzsoázia pedig növelni akarja piacterületét.” Szocialista azonban nem biztathatja ilyen háborúra a proletariátust. „A magyarországi munkásságnak történelmi feladata, hogy elsőnek változtassa át a nemzeti, vagyis a burzsoáziák háborújának frontját a polgárháború frontjává. Ezen ténykedésével forradalmasítja minden szomszéd ország proletárjait.”

A *Vörös Újság* ugyanezen számában még egy cikke jelent meg az MSZDP-ről. Szentesről írt, ahol a proletariátus sza-

badon választott szerve, a munkástanács ellen a szociáldemokrata kormánybiztos karhatalmat alkalmazott. Amikor ezzel „a szentesi szociáldemokrata párt bizalmatlanságot szavazott a szentesi proletárok képviselőténak, akkor egyúttal bizalmatlanságot szavazott a szentesi proletariátusnak ... A párt bizalmatlanságot szavazott az osztálynak.” Támadta azokat a munkásvezetőket, akik gátolták vagy nem segítették a forradalom kibontakozásáért folyó munkát. A kemény bírálatot a proletariátus felvilágosítása szükséges eszközének tartotta, hogy ezzel is bebizonyítsa, érdekeinek igazi képviselője a KMP. Világosan látta, amint Sinkó Ervin írja egyik márciusi beszélgetésükre visszaemlékezve: „A munkásság csak kicsúszott a szociál-

demokraták kezéből — ez még nem jelentti azt, hogy már a mi vezetésünk alatt áll. Hosszú, hosszú hónapok munkája kell még, de jobb munka, mint az eddigi volt — munka nemcsak Pesten, de vidéken is!”

Egy március közepén írt detektív-jelentés hosszan beszámol a kommunisták illegális tevékenységéről, amiben Szamuelynek is része volt, bár a jó konspiráció következtében az ő munkájáról nem tudtak, és így nevét sem említették meg. A jelentésben szó van a Gyopár utca 2. sz. alatt lakó Lukács Györgyről, aki részt vett a *Vörös Újság* szerkesztésében. Küldöncök jártak hozzá kézírat-tal, s tőle a Mikszáth Kálmán téri Unió nyomdába, valamint a *Korbács* szerkesztőségébe és a kispesti Fischhof nyomdába

vitték. Ez utóbbi helyről kocsival szállították el a *Vörös Újságot* és a röpiratokat, a detektívek azonban nem tudták követni a kocsit, mert 16—20 kommunista kísérte és „fenyegető magatartást tanúsítottak”. Annyit besúgójuk révén megtudtak, hogy munkanélküli fiatalok terjesztenek röpiratokat a Népszállóban és a József utcai munkaközvetítőnél. Az is tudomásukra jutott, hogy a hadirokkantak szoros kapcsolatban állnak egymással, rendszeresen tartanak összejöveteleket mindig más és más kisebb vendéglőben, s a szervezet aktív tagjai kommunisták. A KMP-nek még a rendőrségen is akadtak hívei. Egyes kommunisták röpiratterjesztés címén szándékosan letartóztattatták magukat, hogy megismerve a detektíveket jobban tudjanak

védekezni ellenük. A jelentésből úgy tűnik, hogy az üldözöttek sok gondot okoztak a detektíveknek.

Ebben az időben a Gyűjtőfogházba zárt vezetők már kézben tartották a párt irányítását. Szamuely is lazított szigorú illegalitásán, bár az ellene kiadott elfogatóparancs még érvényben volt. Ha nem is használta saját nevét, gyakran beszélgetett a politikai eseményekről a Fehérvári úti kórház rokkantjaival, akik érdeklődéssel hallgatták szavait, elmondták neki gondjukat-bajukat, elképzeléseiket — s csak március 21-e után tudták meg, ki volt vitapartnerük.

Március második felében a budapesti üzemek munkásai egymás után jelentették be csatlakozásukat a kommunista párthoz, és követelték vezetőik szabadon-

bocsátását. A szociáldemokrata párt-
hoz ragaszkodó munkásokat is felhábo-
rította, hogy az a kormány, amelynek az
ő vezetőik is tagjai, forradalmárokat
tart fogva. Az országban erősödött a
paraszток földfoglaló mozgalma. A mun-
kástanácsok mind több helyen váltak
hatalmi szervekké. A kormány polgári
miniszterei még ekkor is abban remény-
kedtek, hogy a szociáldemokrata veze-
tők segítségével megőrizhetik a fennálló
rendszert. Vass János vallásügyi minisz-
ter márciusban Bécsben járt, a pápai
nunciussal tárgyalt, hogy a magyar nép-
köztársaság diplomáciai kapcsolatba lép-
jen a Vatikánnal. Amint később, tanú-
vallomásában elmondta, ekkor kérde-
zősködött „a bécsi és berlini viszonyok
felől, tekintettel arra, hogy mind a két

országban szociáldemokrata kormány volt. Azt a megnyugtató értesülést kaptam, hogy a szociáldemokrata kormány meglehetősen mértékben megvédi Ausztriában a polgári érdekeket is, Scheidemann pedig egyenesen példátadóan viselkedik Berlinben úgy, hogy a német polgárság teljes biztonságban érzi magát minden tekintetben. Én azzal a gondolattal érkeztem haza Bécsből, hogyha nálunk is szociáldemokrata kormány fog alakulni, akkor meglesz a lehetősége annak hogy a kormány az ország minden társadalmi rétegének kormánya lesz.”

A pápai nunciustól szerzett „kitűnő” információ ellenére Vass Jánost és a többi polgári minisztert súlyos csalódás érte.

Március 23-ára a KMP tüntető gyűlést készített elő. A munkások azt ter-

vezték, hogy ezen a napon kiszabadítják a Gyűjtőfogházba zárt vezetőiket. Az ún. Vix-jegyzék hatására beállott külpolitikai fordulat előbbre hozta a döntés időpontját. Március 21-én a kommunisták cellájában az MSZDP és a KMP vezetői aláírták az egység okmányát hogy megteremtsék a proletariátus hatalmát. A két munkáspárt vezetői között még folyt a tárgyalás, amikor a szabadon levő kommunisták már munkához láttak. Rekvirált autóval a Fehérvári úti rokkantgondozóba mentek, és az eddig illegálisan ott élő Szamuely Tibort a Sándor (ma: Bródy Sándor) utcai régi képviselőházba vitték. Rendszerint itt tartották a KMP által szervezett propagandaelőadásokat — olyan politikai akadémiaféle volt ez —, amelyet

mindig nagy számban látogattak a párt tagjai és a szimpatizánsok. Éppen Lukács György tartott előadást *Régi és új kultúra* címmel. Az érdeklődőkkel zsúfolásig megtelt terembe váratlanul belépett Szamuely Tibor, akit február 20-a óta nem láttak. Már a megjelenése is határtalan lelkesedést váltott ki, de amikor tudtul adta a hallgatóságnak, hogy a két párt egyesült, és létrejött a Tanácsköztársaság, örömmámor töltötte el az embereket, boldog kiáltásaiktól visszhangzott az épület, s a győzelem diadalérzésével zúdultak ki az utcára.

Nádass József író, aki maga is részese volt ennek a nagy eseménynek, így emlékezik vissza: „Lehetetlen szavakkal visszaadnom az érzést, valamennyiünk izalmát. Bizonyos, hogy a jelenlevők

nagy része nem volt a kommunista párt tagja, sőt sokan lehettek ott, akik még nem is barátkoztak meg a proletárdiktatúra gondolatával. De a kitörő lelkesedés mindenkit elragadott. Ujjongtak, éljeneztek, nevettek és kiáltoztak. És nem tudom hányszor, háromszor vagy négyszer, megint és megint elénekeltük az Internacionálét . . . Aztán levettük a termet díszítő zászlókat és a tömeg kivonult az utcára, ezrek és tízezrek csatlakoztak hozzánk, a villamosok leálltak . . .”

Szamuely a Visegrádi utcába sietett és intézkedett, hogy biztosítsák a rendet a városban. Járőröket küldött ki a középületek védelmére, a fosztogatások megakadályozására. Elment a Falk Miksa (ma: Néphadsereg) utcai laktanyába,

négy géppuskával felszerelt csoportot küldött ki a Bazilika környékére, hogy elzárják a rendőrfőkapitányság Zrínyi utcai épületét a várostól, és ezzel megakadályozzák a rendőrség esetleges beavatkozását.

Amíg Szamuely meg a többi letartóztatástól megmenekült kommunista a nyugalom és a rend fenntartásáról gondoskodott, s megszállta a középületeket, az egyesült párt, a börtönből szabadult kommunista és a szociáldemokrata vezetők megalakították a Kormányzótanácsot. A megbeszélésen jelen nem levő Szamuely — Szántó Bélával együtt — Pogány József hadügyi népbiztos helyettese lett. Szamuelyt elsősorban szakmája, az újságírás vonzotta, és amint szabadon mozoghatott, azonnal visszatért

a szerkesztőségbe íróasztalához. De mindjárt ott is kellett hagynia, hogy megkezdje munkáját a Hadügyi Népbiztosságon.

A kommunisták közül többnek fenntartásai voltak. Nem szívesen törődtek bele, hogy azokkal a szociáldemokrata vezetőkkel egyesüljenek, akikkel addig éles harcot folytattak. Maga Kun Béla is kételkedett abban, hogy valamennyien őszintén csatlakoztak. Szamuelyben fokozottabb bizalmatlanság élt, ő korábban nem vett részt a szociáldemokrata mozgalomban, személyes élmények, érzelmek nem fűzték hozzá. Az első napokban Hevesi Gyulának úgy nyilatkozott, hogy „a megegyezés a Tanácsköztársaság veszte”, de fegyelmezetten alávetette magát a többség döntésének. Belátta, hogy a munkások nem ábrán-

dultak ki még a jobboldali szociáldemokrata vezetőkből sem, tapasztalatokra van szükségük, csak ha majd a forradalom során maguk győződnek meg az ingadozásukról, akkor távolodnak el tőlük. A fiatal és heves Sinkó Ervin, a március 23-i nagygyűlésen, munkások kisebb csoportja előtt nyíltan bírálta a szociáldemokratákat. Kun Béla ezért alaposan összeszidta, és ez Sinkónak nagyon fájt. Szamuely, akinek elpanaszolta sérelmét, megmagyarázta: „A pártfegyelem ellen nincs apelláta — mondta, de nem megrovóan, inkább barátságosan... Kun azért nem adná oda magát harminchárom szociáldemokratáért sem. Most nem lehet fenegyerekeskedni. Kun is tudja mindazt, amit mi. De nekünk is tudomásul kell venni,

amit Kun azonfelül tud. Egyedül nem bírtuk volna tartani a diktatúrát — tehát velük együtt kell csinálni. A mi dolgunk most iparkodni, hogy azért mégis proletárdiktatúra legyen és maradjon.”

Szamuely életét a szocialista forradalom ügyére tette fel. Elsősorban a történelmi tapasztalatok, a Nagy Október, és nem olvasmányok nevelték forradalmárrá. Külső megjelenésében, gondolkodásában, magatartásában, cselekedeteiben egyaránt az orosz forradalmárokat választotta mintaképül. A cselekvés embere volt. Fanatikus — az ügy szolgálatában. Nem ismert megalkuvást, kemény volt, elsősorban önmagával szemben, de másokkal is.

A háború előtt feltűnően jól öltözködő, külsejére hiú fiatalember most egy-

szerű bőrkabátban járt s csak a tisztaság tekintetében maradt igényes. Vonásai megkeményedtek, derűjét szarkazmus váltotta fel. Részt vett Szovjet-Oroszország nehéz küzdelmeiben, amelyeket a régi rendet visszaállítani törekvők ellen vívott, tudta, milyen kegyetlenség, akik a munkáshatalomra támadnak. Megtanulta, hogy a proletariátus uralmát csak könyörtelen keménységgel lehet megvédeni, csak így lehet megakadályozni, hogy a harc felesleges áldozatokat követeljen a néptől.

Oroszországi tapasztalatai alapján tudta azt, hogy a munkásosztálynak erős hadseregre van szüksége, csakis ezzel védheti meg magát a külső és a belső támadók ellen. Erős hadsereghez általános mozgósítás kell. E nézete miatt szem-

bekerült Pogány Józseffel, aki a Vörös Hadsereget önkéntesekből kívánta létrehozni. Mivel Pogány Szamuely felettese volt, a döntés joga őt illette meg. Nem tudtak jól együtt dolgozni. Szamuely hadügyi népbiztos-helyettesként elsősorban a nemzetközi zászlóaljak megszervezésével foglalkozott. Felhívta a Magyarországon élő, a háború alatt hadifogságba került orosz katonákat és az Oroszországból hazatért volt hadifogoly magyarokat, akik orosz, német, cseh, szlovák, román, szerb proletártestvéreikkel együtt Szovjet-Oroszország nemzetközi Vörös Hadseregében küzdöttek, hogy jelentkezzenek a vöröskatonák első nemzetközi csapatába. Ez a felhívása a *Vörös Újság* március 23-i számában jelent meg. Március 30-án

orosz nyelven köszöntötte az első nemzetközi ezred első zászlóalját. Üdvözölte azokat, akik folytatják a harcot, amely keletről indult nyugat felé, a világ összes elnyomottainak felszabadítására. „A fehér orosz havon magyar proletárok — írta —, németek, csehek és románok piros vére hullott, most a tavaszi szél oroszul, románul és szerbül viszi szét az Internacionálé hangjait a budai vár kőudvaráról.” A világforradalomért vívott harcról írt a *Vörös Katona* március 30-i számában is: „A nemzetközi proletariátus érdekei szólítják zászlók alá Magyarország minden dolgozóját. Nincs és nem is lehet helye kivételnek és a kötelességteljesítés alól kibúvóknak. Mindenkinek a Vörös Hadseregben a helye. *A világ minden elnyomottjának és kizsákmá-*

nyoltjának felszabadítási harcára most toborzódik ennek a szent harcnak nyugati előőrse. Minden katonájának a forradalmi proletáröntudat acélosítja a karját és szívét. Csak két út állhat előtte, győzni vagy elpusztulni!”

„Győzni vagy elpusztulni!” — Szamuely számára ez nem csupán a katonák lelkesítésére szánt frázis, hanem meggyőződésének hű kifejezője. Ezért tiltakozott a Kormányzótanács március 22-i ülésén az ellen, hogy a rendőrséget beolvasszák a Vörös Őrségbe, ezért bírálta április 2-án a Hadügyi Népbiztosság és Pogány munkáját. A Pogánynak szóló bírálatban része volt annak is, hogy a polgári forradalom idején játszott sajátos szerepe miatt a kommunisták ekkor még nem bíztak meg benne, a kommunista

katonák szemben álltak vele. Ezután mindketten új munkaterületre kerültek. Pogány számára könnyen találtak más feladatot, de Szamuely ügyében már nehezebb volt dönten. A népbiztosok idegenkedtek attól, hogy saját munkaterületükhöz közel engedjenek olyan embert, aki kritikájában semmire és senkire nincs tekintettel, csak a proletárdiktatúra érdekeit nézi.

Végül Kunfi Zsigmond közoktatásügyi népbiztos fogadta el helyetteséül. Szamuely hatáskörébe tartoztak a propagandaügyek, a toborzás, és a hadsereg körében végzendő propaganda is. Megbízható, idegen nyelvet tudó embereket küldött Bécsbe és Szegedre, az ellenforradalmárok gyülekezőhelyére, hogy tevékenységükről jelentést hozzanak.

Más jellegű munkát is végzett, tagja volt annak az ötös bizottságnak, amely az ideiglenes alkotmányt elkészítette. Ebben az időben jelentek meg az ő fordításában Buharin: *Osztályharc és forradalom Oroszországban*, Kollontaj: *A dolgozó anyja* és Lomov: *A kapitalizmus pusztulása és a kommunizmus szervezése* című könyve.

Fáradhatatlanul, magát nem kímélve dolgozott. Fiatal felesége úgy lehetett a közelében, hogy titkárnőjeként dolgozott a Közoktatásügyi Népbiztosságon. Elvtársai tudták, milyen hihetetlenül munkabíró, és azt is tudták róla, hogy minden feladatot elvállal, ha a Tanácsköztársaságnak szolgál vele. Ezért bízták rá április 6-án a lakáshivatal irányítását, amelyet addig a becsületes, de gyenge

kezü Somló Dezső vezetett. A lakáshivatal másik vezetője Vágó Béla lett. Azonnal elbocsátottak 300 régi tisztviselőt, hogy a burzsoázia befolyását, panamalehetőségeit megszüntessék. Helyüket a szakszervezetek és a munkástanácsok által javasolt munkások foglalták el, akik a két vezető által megállapított, a proletárok érdekeit szolgáló terv alapján utalták ki a lakásokat, osztottak bútort a rászorulóknak. E feladatot később a kerületi munkástanácsok végezték. Szamuely a *Vörös Újságban* az őt jellemző nyíltsággal megírta, hogy a lakásínségen csupán enyhíteni tudnak, de teljesen nem oldhatják meg addig, amíg nincs elég építőanyag, hogy a palotákat, nagyúri lakásokat átépítsék, és új lakóházakat emeljenek. Arról azonban gondoskodnak,

hogy a legrosszabb körülmények között élők otthonhoz jussanak.

Április 7-én a Kormányzótanács ülése tárgyalta azokat a visszaéléseket, amelyeket a tanácsválasztások során követtek el a VIII. kerületben. Az ügy kivizsgálására Landler Jenőt, Szamuely Tibort és Szántó Bélát küldték ki, akik a választási bizottsággal egyetértésben új választás kiírását határozták el. Ez a feladat is mutatja, hogy ahol baj volt, oda szívesen küldték Szamuelyt, mert számíthattak rá. (A választásokon egyébként ő is tagja lett a Budapesti Központi Munkás- és Katonatanács 80-as bizottságának.) Így történt, hogy amikor Bokányi Dezső — más irányú munkájára hivatkozva — április 18-án lemondott a munkaügyi és népjóléti népbiztosi tisztéről, megjegyez-

te, hogy a hadirokkantak állandóan követelőknek, s ezért olyan valakit kell erre a posztra állítani, „akinek neve megemlézésekor tudják, hogy mennyit ütött az óra, és ez az ember Szamuely Tibor legyen”. Szamuelyt kérték fel tehát, vállalja a rokkantügyek intézését, ezt a rendkívül kényes és nehéz feladatot. A rokkantak igen rossz körülmények között éltek, joggal ostromolták a Népjóléti Népbiztosságot, hogy segítsen rajtuk. Szilárd hívei voltak a proletárdiktatúrának, március 21-e előtt is biztos bázisra lelt bennük a KMP. Szamuely Fehérvári úti rejtekhelyén közeliről megismerte nehéz sorsukat. Csak azzal a feltétellel vállalta a rokkantak ügyének intézését, ha gyökeresen megjavíthatja helyzetüket. A Kormányzótanács hozzájárult a

rokkantjáradék tízszeres felemeléséhez, és más intézkedésekhez is. Szamuely rövid ideig tartó megbízatása tehát — hamarosan újabb területre küldték — lényeges fordulatot hozott a háború által legjobban sújtottak életébe. Az utókezelés alatt állók napidíját 50 százalékkal, a hadiözvegyek és hadiárvaik járadékát pedig háromszorosára emelték, és a rokkantotthonokban lényegesen megjavították az ellátást.

Április 16-án, alig több, mint háromheti békés időszak után, intervenciós támadás indult a magyar proletárhatalom ellen. Az új társadalom, a Tanácsköztársaság állama építésének, a fegyveres erők szervezésének még csak a kezdetén tartottak, amikor a fiatal magyar kommunre az a súlyos feladat hárult, hogy az

országot, a munkásosztály uralmát megvédje. A román királyi hadsereg az első időkben könnyen ért el sikereket a még nem kellően szervezett, fegyelmezetlen vörös csapatokkal szemben. Mozgósítani kellett a munkásokat, felébreszteni bennük a felelősségérzetet és a veszély tudatát: alig megszerzett szabadságuk forog kockán. Április 20-án a fővárosban és vidéken a népbiztosok gyűléseken szólították fel a proletariátust a Tanácsköztársaság védelmére. Szamuely Tibor Győrbe, diákéveinek városába utazott; itt délelőtt a frontra induló katonákhoz, a Széchenyi térre összegyűlt tömegekhez beszélt, délután a munkástanács tagjaihoz „Nincs okunk titkolózni vagy szépítgetni — mondta —, a tényeket kell elmondani. Tudjuk azt,

hogy az *antant vérbe akarja fojtani a diadalmas forradalmat...*” Nyíltan ki-
mondta a népgyűlésen: „Harc nincsen
áldozatok nélkül, és inkább néhányan,
kevesen pusztuljunk el, semhogy meg-
semmisüljön a nagy ideál... Lehet,
hogy pillanatnyilag győzhetnek fölöt-
tünk ellenségeink, de ez olyan drága
győzelem lesz, ezért olyan sok vérrel
fognak megfizetni, hogy ők maguk bán-
ják meg. *Aki öklöt emel föl a proletariá-
tusra, az aláírta saját halálos ítéletét.*”

Győrből Budapestre menet, Vácon
felvette autójába Stromfeld Aurélt, aki
még március 21-én megvált a Hadügy-
minisztériumtól és Győrbe költözött a
rokonaihoz. Ekkor azonban — a román
királyi hadsereg támadása után — a
Hadügyi Népbiztosság hívására a fő-

városba igyekezett. Szamuely informálta Stromfeldet a hadseregben fennálló anarchikus állapotokról, bízva abban, hogy a kiváló katona majd fegyelmet teremt a Vörös Hadseregben.

Veszélyben volt a munkáshatalom. Határozott tettekre volt szükség, elszánt, önfeláldozó emberekre a legnehezebb posztokon. Április 21-én a Kormányzótanács megbízta Szamuelyt a rend fenntartásával a front mögötti területen, és felhatalmazta, hogy a rend és a fegyelem megőrzésére „bárminemű eszközt igénybe vegyen”, ha szükséges, a forradalmi törvényszék mellőzésével is, vagyis joga van egyedül ítéletet hozni. Kinevezése után két nappal, április 23-án adta ki I. sz. parancsát. Ebben közölte, hogy minden eszközt igénybe ve-

het feladata végrehajtásához, és ha szükségesnek látja, élni is fog vele. Bízik benne, hogy a vöröskatonák megértik: most fegyelem és áldozatkészség kell. Ha pedig a forradalom belső ellenségei a Tanácsköztársaság nehéz helyzetével visszaélnék, nem fog „visszarettenni semmiféle eszköztől”.

A proletárdiktatúrát kívülről fenyegető veszély és a hatására felbátorodott ellenforradalmárok mozgolódása fokozta Szamuely Tibor elszántságát. Tudta, a gyengeség, a lágyszívűség legkisebb jele is bátorítja az ellenséget. Most arra volt szükség, hogy őket megfélemlítse, a munkásokba pedig elszántságot öntsön. Április 23-án az Andrássy (ma: Népköztársaság) úti toborzó felvonuláson így szólt a vöröskatonákhoz: „Szeretném,

ha a hangom olyan erős lenne, mint a mennydörgés, hogy mindnyájan megtudnátok hallani és az agyatokba vésni azt, amit mondani akarok! Elvtársak! Veszélyben van a proletár haza! Ezt nektek kell megvédelmezni, mert immár a ti hazátok!”

Április 21-én a Kormányzótanács ülésén felvetődött az a javaslat, hogy a megalakuló keleti hadseregcsoporthoz Szamuely legyen a parancsnoka. Végül azonban Böhmöt nevezték ki. Szamuelyre az ellenforradalmárok elleni harc várt. Állandó egysége nem volt erre a célra. Esetenként Korvintól vagy valamelyik különítménytől kölcsönzött fegyvereket, és kivételes alkalmakkor katonai egységek is támogatták feladata végrehajtásában. Katonai szakértőként

a Ludovika Akadémiát végzett, tehetséges, művelt tényleges tisztet, Leiritz Árpádot rendelték mellé, aki meggyőződésből állt a forradalom oldalára és kitűnően megértették egymást. Nagyváradra indultak, hogy a frontkatonák hangulatát megismerjék, de csak Püspökladányig jutottak el. Itt a legnagyobb zűrzavart találták: ellenforradalmi ügynökök rémhíreket terjesztettek a vöröskatonák között. Teljes volt a káosz, a katonák három napig nem kaptak élelmet, cigarettát, mindenki zúgolódott. A harmadik napon megjelent közöttük Szamuely Tibor, „viseltes katonaköpenyben és elázott csizmában volt — írta Andrzej Doskocz lengyel mérnök, az I. internacionalista ezred orosz—lengyel zászlóaljának katonája. — Arca kék volt,

akárcsak a miénk. Alighanem szintén a hidegtől és az éhségtől.” Szamuely sorra meglátogatta a katonacsoportokat. „A zűrzavar miatt elégedetlen, agyonfázott és éhes katonák nyersen, barátságtalanul, sőt egyesek durván felelgettek neki. Szamuely elvtárs nyugodtan, komolyan, néha kissé elmosolyodva hallgatta őket. Látnivaló volt, hogy a nyers szavaktól nem sértődött meg, hogy a vöröskatonák őszintén, de nyersen előadott panaszait támogatja. Mosolyát bátorító szavak váltották fel.” Alig másfél óra múlva köpenyt, takarót, fehérneműt, lőszert, majd jó ebédet, cigarettát kaptak a katonák. Érezni lehetett, hogy „az állomáson egy erélyes forradalmárkéz rendet és fegyelmet teremtett”.

Szamuely és katonái két napot töltöt-

tek Püspökladányban. Ezalatt hírt kaptak arról, hogy Hajdúszoboszlón ellenforradalom ütötte fel a fejét. Tíz emberről álló járőrt küldött oda. Amikor visszatértek, jelentették, hogy a szervezőket elfogták, hármat ki is végeztek. Szamuely felelősségre vonta a katonákat, kijelentette, ha még egyszer hasonló esetet tapasztal, ő akasztatja fel az önkényeskedőket.

Szigorú fegyelmet követelt katonáitól, de önmagától követelt mindig a legtöbbet. „Lelkesedése, odaadása a proletárhatalom megvédéséért — emlékezik vissza páncélvonatának egyik katonája — valamennyiünket magával ragadott. Tűzbe mentek volna érte a vöröskatonák, úgy szerették. Szamuely elvtárs sokat beszélt nekünk Lenin elvtársról, tanításairól, az Októberi Forradalom győzel-

méről, arról a történelmi változásról, amelyet az orosz nép már kivívott magának, beszélt a magyar nép jövődjéről, a felszabadult boldog életről, harcunk igazáról.” A Debrecen melletti Ebes állomás váltókezelőjének felesége elmondta róla: Szamuely elhatározta, hogy felderíti a román csapatok közeli állását. Bőrkabátjára fölvette a pályaőr vasutasköpenyét, hogy ne tűnjön fel, ha a románok távcsövön figyelnek, majd hajtányba ült és elindult Debrecen felé. Amikor visszajött, még arra is talált időt, hogy a váltóőr gyerekeivel beszélgessen, irkájukat megnézzék, és tanulásra serkentse őket mondván: a Tanácsköztársaságnak művelt emberekre van szüksége.

Hajdúszoboszlóról 14 román hadifogoly katonát állítottak elő. Szamuely

utasította embereit, világosítsák fel a foglyokat arról, hogy miért harcolnak a magyar munkások, adjanak nekik rőplapokat, vacsoráztassák meg őket, s azután engedjék szabadon valamennyit, hadd térjenek vissza hazájukba. Akadt a foglyok között olyan, aki később visszavért, s a Vörös Hadsereg soraiban harcolt.

Püspökladányi útja után Szamuely és csoportja Cegléden értesült arról, hogy a románok közeledésétől lázba jött ellenforradalmárok kezébe került Szolnok és Abony. Május 3-án az Árky-csoport katonái Szamuely vezetésével megtisztították Abonyt, azután Szolnokra mentek. Kiváló kommunista tisztek, Steinbrück Ottó, Seidler Ernő, Köblös Elek, Moussong Nándor és megbízható egységek — tengerészek, a budapesti 1.

ezred, a nemzetköziek­ből alakult bihari
vörös ezred — élén haladt Szamuely. Az
állomáson csatlakozásra kényszerítették
a vasutasokat, s velük együtt vonultak a
város felé. Feltűnt nekik, hogy bár-
merre haladtak, az ellenség lövései pon-
to­san követték őket. Szamuely utasítására
átkutatták az állomás épületét, s a pin-
cében egy forgalmi tisztet találtak, aki
telefonon tájékoztatta a várost megszáll-
va tartó fehéreket. A városban kemény
tűzharc alakult ki a vöröskatonák és a
fegyverrel, géppuskákkal, ágyúkkal jól
felszerelt ellenforradalmárok között. Sza-
muely nyugodtan járt-kelt a golyózápor-
ban, a robbanó gránátok tűzében egyik
csoporttól a másikhoz, hogy utasításo-
kat adjon. A parancsnok példaadó bá-
torsága, nyugalma átsugárzott katonái-

ra, akik büszkén mondták egymásnak:
„Vakmerő ember ez a Szamuely elvtárs.”

Május 3-án délután kezdődött a harc, és 4-én hajnalban az ellenségnek még a maradéka is elmenekült a Tisza-hídon át. A fegyveres összecsapás mindkét féltől áldozatot követelt. A rend helyreállítása után Szamuely mint a front mögötti bizottság, a rendkívüli törvényszék elnöke, halálos ítéletet mondott azokra, akik a munkáshatalom ellen támadtak. Halálra ítélt olyan vöröskatonákat is, akik a harc hevében fosztogattak. Pedig nem volt vérszomjas, ahogy ellenségei híresztelték. A forradalom érdekeit nézte, mással nem törődött. Tudta, hogy nehéz, hálátlan feladattal bízták meg, de valakinek ezt is vállalnia kell a Tanácsköztársaság védelmében, még ha

sokan el is fordulnak tőle, mert kegyetlennek tartják. Meggyőződése volt: ha külső és belső ellenség veszélyezteti a proletariátus hatalmát, nincs helye sentimentalizmusnak. Az elriasztó ítéletek inkább állják útját az oktalan vérengzésnek, mint az engedékenységg, mert azt az ellenség gyengéségnek ítélheti.

Amikor visszatért Budapestre, feleségének nem beszélt sem a veszélyről, amelyben forgott, sem az ítéletekről, amelyeket ő hozott. Ilyenkor eljárt a Fészekbe, ahol mindig otthonosan érezte magát, hosszan elbeszélgetett az írókkal, régi újságíró kollégáival, színházba ment feleségével. Az ilyen nyugodt időszakok azonban egyre ritkábbak lettek.

Április folyamán Kun Béla egy ideig abban reménykedett, hogy bizonyos

engedmények árán az antanttal békét lehet kötni. Kuntól ugyanis azt kívánták, hogy a kormányba „mérsékeltebb elemek” kerüljenek, Szamuely, Pogány, esetleg még Vágó helyére is. Böhm Vilmos személyesen beszélt a keleti fronton tartózkodó Pogánnyal és Szamuelyvel, akik mindketten kijelentették, hogy azonnal lemondanak népbiztosságukról, ha mások kinevezésével kedvezőbb helyzet állna elő. A lemondásra azonban nem került sor, mert közben megindult a csehszlovák támadás, s nyilvánvaló lett, hogy a tanácskormány az engedményekért nem kapna semmit.

Szamuely nem volt se diplomata, se politikus egyéniség. Ezt ő maga is tudta, nem is törekedett magasabb politikai tisztségre. Ismerte és elismerte Kun Béla

vezetői képességét, erről másokat is igyekezett meggyőzni olyan periódusban is, amikor a proletárdiktatúra válságos helyzetéért sokan Kunt okolták. Egyes kérdésekben helyesen, másokban helytelenül foglalt el „baloldaliság” álláspontot, mint Kun, de azt is tudta, hogy Kunnak, a Tanácsköztársaság vezetőjének és külügyi népbiztosának hajlékonyabb politikusnak kell lennie. Nem engedte, hogy az ő „baloldaliságát” a frakciósok Kun ellen, saját céljaikra használják fel.

Áprilisban a front mögötti bizottság munkáján kívül mint közoktatásügyi népbiztos, akinek feladatköréhez tartozott a propaganda is, azzal foglalkozott, hogy az első szabad május elsejét a munkásosztály életében bekövetkezett

történelmi fordula hoz méltóan ünnepel
jék meg. Magához kérette a képzőművé-
szeket, elmondta nekik saját elképzelé-
seit, de szabad kezét adott a megvalósí-
táshoz bizonyos anyagi korlátok között.
A szobrokhoz és a dekorációkhoz szük-
séges anyagok beszerzését is ő intézte.
Előzőleg írókonferenciát hívott össze,
hogy meghallgassa a javaslatokat. A
kor neves magyar írói közül többen meg-
jelentek. Mint Szilágyi Jolán megírta,
az ötletek mind megvalósíthatatlannak
bizonyultak, de kedvező légkört terem-
tett az a tény, hogy véleményükre kí-
váncsi volt a munkáshatalom. Bródy
Sándor ekkor rajongással beszélt Sza-
muelyről, akiben az új kor új emberét
látta. Később, amikor a Tanácsköztár-
saság már nehézségekkel küzdött, és

határozottan kellett fellépnie támadói ellen, megszűnt Bródy Sándor rajongása, és sok más író is más szemmel kezdett nézni a harcban álló proletárdiktatúrára.

Április végén Szamuely utasítást adott a május elsejei ünnepélyt rendező bizottságoknak: „1919 május elsejének a diadalmas forradalmi proletariátus feledhetetlen ünnepének kell lennie. Boruljon vörös díszbe e napon a főváros, az ország minden városa, községe! Minden zászló, virág, zene a győzelmes május elsejét ünnepelje. És az ünnepély méltó legyen a mi nagy győzelmünkhöz.” Az utasításban részletesen felsorolta a különböző szervek feladatát, s felhívta figyelmüket, hogy a proletárgyermekek szórakoztatásáról gondoskodjanak. A gyermekek sorsával mindig nagy szere-

tettel törődött ez a „kérlelhetetlennek” ismert forradalmár. Amikor az ifjú nemzedék élelmezése nehézségekbe ütközött, őt bízták meg, hogy megszervezze a folyamatos, jó ellátást, nem is szenvedtek hiányt a gyerekek. Ellenőrizte nyaraltatásukat is, hogy megfelelő-e az elhelyezésük, étkeztetésük. Ha az élelmiszerrejtegetőknél csokoládét, kakaót talált, elküldte az iskolásoknak, a gyermekotthon lakóinak, hadd jusson néha egy kevés édesség is a háború alatt annyit nélkülöző kicsinyeknek.

A proletariátus nemzetközi ünnepének előkészületei sem folytak zavartalanul. Szamuely közben a frontokat járta, kutatta a vereség, a kényszerű visszavonulás okait, kereste a módot a védelem megerősítésére. Április 25-én a Budapesti

Központi Munkás- és Katonatanács
ülése a vereség nyomán előállt helyzet-
ről tárgyalt. Szamuely is részt vett az
ülésen, és felszólalásában elmondta,
miben látja a bajok okát: a katonák
fegyelmetlenek és kevés a parancsnok.
Kötelezni kell a tényleges tiszteket, hogy
jelentkezzenek a Vörös Hadseregbe. Tu-
dásukat, tapasztalatukat fel kell használ-
ni — Oroszországban is így történt —, a
politikai megbízottak pedig ellenőrizték
őket. Azonnal el kell hárítani a pillanat-
nyilag fennálló veszélyt, nem lehet
addig várni, amíg a proletariátus sorai-
ból parancsnokokat képeznek ki.

A „felejthetetlen május elsejét” a vál-
ságos május másodika követte. A Kör-
mányzótanács ülésén a diktatúra inga-
dozó híveivel ellentétben Szamuely Tibor

azokkal értett egyet, akik a diktatúra végsőkéig való védelméért szálltak síkra. Támadta azt a javaslatot, hogy mondjon le a Tanácskormány, és adja át helyét egy direktóriumnak. „... hogyha a Kormányzótanács nem akarja védeni a hatalmát — mondta —, miért védje azt a direktórium?” Világosan látta, hogy a helyzet súlyos, bejelentette, hogy Abonytól keletre nincs rendezett csapat, a meghátrálást, a lemondást mégis bűnnek tartotta. Az volt a véleménye, hogy ki kell tartani, s ha kell, a Kormányzótanács ideiglenesen helyezze át székhelyét a Dunántúlra.

A proletárdiktatúra szilárd híveinek álláspontja győzött. A proletariátus fegyvert fogott, visszaverte a külső ellenség támadását.

A fronton bekövetkezett kedvező fordulat idején végre sor kerülhetett Szamuelynek március óta tervezett moszkvai útjára. A két szövetséges tanács hatalom követek cseréje révén közvetlen kapcsolatot kívánt teremteni egymással, de a közójuk ékelt ellenség ezt megakadályozta. A Kormányzótanács már az első időktől gondolt arra, hogy a magyar Vörös Hadsereget az Oroszországban harcoló volt magyar hadifoglyokkal lehetne és kellene megerősíteni. Ezért márciusban szóba került, hogy Szamuely Moszkvába megy tárgyalni. Erről még a budapesti osztrák követ is írt Otto Bauernak küldött jelentésében. Március 21-én a magyar Tanácsköztársaság vezetői joggal bíztak abban, hogy a magyar Vörös Hadsereg egyesülhet a határtól

csupán 300 kilométerre harcoló orosz Vörös Hadsereggel. Rövidesen azonban Szovjet-Oroszországban a katonai erőket úgy kellett átcsoportosítani, hogy ezzel megnőtt a két hadsereg között a távolság. Májusban azonban remélhette a magyar tanácskormány, hogy Vörös Hadserege sikeres ellentámadás esetén kapcsolatot teremthet Ukrajnával. Ezért vált szükségessé a személyes tárgyalás a két testvérállam között, hogy kölcsönösen tájékoztassák egymást a katonai és politikai helyzetről, és arról, hogyan térhetnének haza az Oroszországban harcoló magyar internacionalisták a Tanácsköztársaság fegyveres védelmére. Szikratávíróon minderről nem lehetett beszélni, mert az ellenség is foghatta az adást, kódját is megfejthette. Olyan sze-

mélynek kellett Moszkvába mennie, aki kellően tájékozott volt, jól ismerte a hazai problémákat, és akiben Lenin is megbízott. Mindezekon felül a küldöttnek bátornak is kellett lennie, hiszen a két országot hadszíntér választotta el egymástól: az intervenciós hadsereg, a polgárháború, az ellenforradalom frontja. Rendkívül nagy kockázattal járt egy ilyen út. Szamuely Tibor vállalta, elvtársai bíztak benne. A Kormányzótanácsnak azok a tagjai, akik nem szereték, féltek szókimondó egyenességétől, szintén hozzájárultak, hogy őt küldjék Oroszországba, talán azt se bánták volna, ha nem tér vissza.

Magyarországon olyan repülőgép nem volt, amellyel biztonsággal indulhatott volna a hosszú, és magasan a Kárpátok

felett vezető útra. Az Albertfalvai Repülőgépgyárat bízták meg, alakítson át egy gépet erre a célra. Egy kétfedelű, egy-motoros, ún. U.C.I. nyitott hadirepülőgépből kisserelték a felesleges terhelést, és hordfelületébe benzintartályt építettek a tartalék üzemanyagnak. A fa légcsavart több réteg lakkal vonták be, hogy ellenálljon a nedvességnek. Szamuely gyakran ment ki Albertfalvára és személyesen ellenőrizte az előkészületeket. A szakembereknek olyan kérdéseket tett fel, amelyek hozzáértésről tanúskodtak. Felesége, Szilágyi Jolán könyvében sok részletet megírt férje úti előkészületeiről. Itt csak azt említjük meg, hogy mielőtt Dobos Istvánnal, a kiváló pilótával az albertfalvai repülőtéren gépbe szállt volna, a munkásokkal átnézte a leg-

szükségesebb fehérneműből és néhány okmányból álló csomagját. Megmotoztatta magát, mert tudomására jutott: azzal gyanúsítják, hogy rablott aranyakkal, ékszerekkel menekül Magyarországról.

Hét órai út után Vinnyicában szállt le Szamuely gépe. Vonaton utazott tovább Kijevbe, ide május 21-én reggel érkezett. Itt Ukrajna hadügyi népbiztosával, Nyikolaj Iljics Podvojszkijjal tárgyalt, aki őt Moszkvából az 1918 áprilisában tartott hadifogoly-kongresszusról ismerte. Beszélt még a Déli Front parancsnokával, Vlagyimir Alekszandrovics Antonov-Ovszejenkóval és más vezetőkkel is. A megbeszéléseken katonai kérdésekről esett szó. Szamuelyt tájékoztatták arról, hogy Vacetisz, a Vörös Hadsereg főparancsnoka 1919. május 4-én a Nyizs-

nyij Novgorodban megalakult 3. internacionalista ezredet Ukrajnába vezényelte azzal a feladattal, hogy a Magyar Tanácsköztársasággal vasúti összeköttetést teremtsen. Podvojszkij május 8-án értesítette erről a Kormányzótanácsot: „Gyorsan alakul a 4. és a 6. ukrán hadosztály és két nemzetközi hadosztály, a nemzetközi és a besszarábiai, különleges megbízatással: a Magyarországnak nyújtandó segítség céljából.” Kun Béla még aznap táviratban mozgósítási parancsot küldött, amelyben felhívott minden 18 és 45 év közötti, Oroszországban és Ukrajnában élő magyart, jelentkezzen katonai szolgálatra. Mindezekről annak idején Szamuely tudomást szerzett, de részletes tájékoztatást csak ekkor kapott. Častek javaslatáról, hogy a nemzetközi

Vörös Hadsereg Szervező Parancsnokságának székhelyét Ukrajnába tegyék át, csak itt értesült. E javaslattal teljes mértékben egyetértett. Elmondta Ukrajna vezetőinek, hogy a magyar proletárhatalomnak szüksége van segítségre, és várja az Oroszországból fegyveresen visszatérő magyar vöröskatonákat. Szamuely Tibor felhívást is intézett hozzájuk. A felhívást a kijevei magyar nyelvű *Vörös Újság* közölte: „... Nemzetközi vöröskatonák! Ti vagytok különösképpen, akiknek testvérkarját várják Magyarország dolgozó milliói, ti vagytok azok, akiknek hivatása lesz megadni a kegyelemdöfést Besszarábia felől a román bojároknak, ti vagytok azok, akiknek meg kell építeni az utat, a felszabadulás útját Oroszországból Ukrajnán, Románián és Ma-

gyarországon át a Nyugat felé, a világ összes proletárjainak felszabadulása felé. A magyarországi forradalmi proletariátus nevében, az egész világ proletariátusa érdekében hívlak fel benneteket erre a harcra . . .”

Szamuely az éjszakát a kijevei állomáson töltötte a népbiztosság különvonatának szalonkocsijában. Vele volt Podvojszkij titkára, Leonyid Szergejevics Rjabinyin, ismert újságíró, és Prihogyko matróz, aki részt vett a Téli Palota ostromában, s most ő látta el a magyar vendéget „népbiztossági vacsorával”: heringgel, fekete kenyérrel és erős teával.

Május 22-én reggel négy vagonból álló különvonat vitte a Tanácsköztársaság küldöttét Kijevből Moszkvába. Hús matróz kísérte, hogy védjék a bandák

esetleges támadása ellen. Ebben az időben Buharin Kurszk kormányzóságban tartózkodott, s hogy találkozhassanak, a vonat megállt Lgovban. Buharint a lgovi szovjet végrehajtó bizottságának tagja, Sztyepan Nyikitovics Szemjonov kísérte ki az állomásra. Szemjonov 1959-ben visszaemlékezik erre a találkozásra: mozgékony, élénk ember, tüzes forradalmár volt Szamuely Tibor, aki őt Dzerzsinszkijre emlékeztette. Egyszerűen és katonásan öltözött. Előbb ő beszélt a magyarországi helyzetről, majd érdeklődött az oroszországi események iránt. A beszélgetésből kitűnt: azt a fontos kérdést akarta Leninnel megbeszélni, hogy minél több olyan magyar térhessen haza Oroszországból, aki a forradalom oldalára állt és kellő tapasztalattal

rendelkezik, mert Magyarországon nincs elég vezető, parancsnoki beosztásra alkalmas forradalmár. Beszült arról is, hogy hadfelszerelésük hiányos, fegyverre is szükségük volna, de telve volt optimizmussal, bízott abban, hogy győzni fognak.

Nem tudjuk, hogy mikor érkezett Szamuely Moszkvába, de bizonyára nem 25-én, amint azt Zalka Máté 1933-ban az *Ogonyok*ban megjelent, *A kárpátis* című visszaemlékezésében írja. E szerint Vlagyimir Dmitrijevic Boncs-Brujevics várta a pályaudvaron a Népbiztosok Tanácsának autójával, és egyenesen a Vörös térre vitte, ahol ekkor ünnepelték a dolgozók általános katonai kiképzéséről hozott rendelet egyéves évfordulóját. Köztudomású, hogy Szamuely részt vett az ünnepségen, Lenin

bemutatta őt a nagygyűlésnek, meleg szavakkal üdvözölte, és Szamuely is beszédet mondott. Az azonban valószínűtlen, bármilyen rosszak voltak is akkor a közlekedési viszonyok, hogy különvonaton három napig tartott az út Kijevtől Moszkváig. A Vörös téren készült az a fénykép — már számos magyar kiadványban megjelent —, amelyen Szamuely Tibor Lenin mellett áll. A közismert képről csak nemrég olvashattunk a *Szovjetszkaja Latvijában* egy cikket, amely felsorolja annak a tíz személynek a nevét, akik a közelükben álltak: Trockij helyettese, E. Szklanszkij, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának elnökhelyettese, I. Unslicht, Litvánia és Bjelorusszia Védelmi Tanácsának tagja és mások.

Lenin kérte Szamuelyt, tájékoztassa a magyarországi katonai és politikai helyzetről, ő pedig részletesen ismertette a magyar tanácskormány küldöttével, hogy milyen nehézségekkel küzd Szovjet-Oroszország az intervenció és a polgárháború frontjain. Ez átmenetileg megakadályozza, hogy Besszarábián vagy a Kárpátokon keresztül utat nyissanak Magyarország felé. Szamuely Leninnel és másokkal beszélve megértette: amíg Oroszország nem lesz úrrá a súlyos katonai helyzeten, nem segíthet, és a magyar tanácshatalomnak egyedül kell kitar-
tania.

Szamuely moszkvai tartózkodását arra is felhasználta, hogy megbeszélést folytasson az ifjúsági mozgalom nemzetközi helyzetéről a Komszomol másod-

titkárával, Lazar Sackinnal, a litván ifjúsági szervezet képviselőjével, Viktor Greiffennel, és a Németországból viszontagságos körülmények között odaérkezett Alfred Kurellával. Tárgyaltak az első nemzetközi ifjúsági kongresszus összehívásáról, s arról, hogy mely ifjúsági szövetségeket hívjanak meg. Szamuely Tibor pártja és kormánya megbízásából felajánlott minden segítséget ahhoz, hogy Budapesten tartsák meg az első kongresszust.

Távozása előtt nyilatkozott a *Pravda* munkatársának. A nyilatkozat a május 28-i számban jelent meg. Szamuely ismertette a Tanácsköztársaság gondjait, nehézségeit, de igen derűlátóan jelentette ki: „Tudom, ahogy minden más magyar proletár is tudja, hogy győzni fogunk.”

Elmondta az egyesült párt vezetőinek álláspontját a földkérdésről, amellyel maga is egyetértett: „Az agrárkérdésben nálunk nem voltak olyan nehézségek, mint Önöknél.” A cselédek és a legszegényebb parasztok már a Károlyi-kormány idején, annak rendeletei ellenére áttértek a föld társas művelésére, és a Tanácskormánynak csak annyit kellett mondania: „Jól van! Folytassátok ebben a szellemben!” Amint szavaiból kiderült, Szamuely Tibor is azok közé tartozott, akik ellenezték a földosztást.

Szamuely moszkvai tartózkodása alatt érkezett meg Kun Béla távirati kérelme: Lenin nyílt levélben fejtse ki, hogy nincs más lehetőség, vagy proletárdiktatúra vagy burzsoá diktatúra. Ingadozásnak tehát nincs helye, radikálisan szakítani

kell a kapitalista rendszerrel. Kun kérésére és Szamuelynek a párton belüli problémákról adott beszámolója alapján írta meg Lenin üzenetét: *Üdvözlét a magyar munkásoknak*. A magyar munkáshatalom küldötte személyesen hozhatta haza Lenin értékes útmutatását. Magával hozott hét filmet az orosz Vörös Hadseregről, és Lenin ajándékát: jelvényeket a róla elnevezett Lenin-fiúknak, és egy kis doboz csokoládét Szamuely feleségének.

Hazafelé jövet Szamuely rövid időre ismét megállt Kijevben. Ekkor találkozott az önálló internacionalista lovasvezred magyar törzsparancsnokával, Garasin Rudolffal is. Podvojszkij javaslatára meglátogatta még az egyik vöröslaktnyát is. A katonáknak mondott beszéde

eltért a korábban közreadott felhívásától, mert ekkor már tudta, hogy a volt hadifogoly vöröskatonák nem egyhamar térhetnek haza. Azt mondta az őt figyelmesen hallgatóknak: megérti vágyukat, hogy otthon szeretnének harcolni, de csak nehéz küzdelmek árán juthatnak haza, mert előbb itt kell az ellenséget legyőzni.

Néhány órai kijevi tartózkodás után Dobos pilótával haza indultak. Az őket követő Fritz Platten gépe román fogságba esett. A Kárpátok déli lejtőjén Szamuelyék gépe légörvénybe került, csak lélekjelenlétük és Dobos szakértelme mentette meg őket attól, hogy lezuhanjanak. Május 31-én érkeztek Budapestre. Szamuely Tibor egyenesen a Központi Munkás- és Katonatanács ülésére sie-

tett. Az elnöklő Bokányi Dezső örömmel üdvözölte, és mindjárt átadta a szót neki. Szamuely, mielőtt beszámolóját megkezdte volna, megjegyezte: visszatérése talán megcáfolja azt a híresztelést, hogy milliárdokat magához véve, engedély nélkül távozott az országból, és azt is, hogy a kitűnő Dobos pilóta a románok kezére adta őt. Ezután részletesen beszélt az oroszországi proletariátus súlyos harcáról. Ismertette az orosz és az ukrán munkások hősiességét, amellyel Moszkvát és Pétervárt védelmezték, csapást mértek Kolcsakra az Uralban és Szibériában, megverték Krasznov seregét, harcolnak Grigorjev százezres, kegyetlenségről hírhedt hadával. Velük küzdenek az internacionalista ezredek, soraikban nagy számban vannak magyar vörös-

katonák, akik „addig nem nyugszanak, amíg valóban hatalmas, erős, tényleges segítséget nem nyújthatnak a magyarországi proletariátusnak felszabadítási küzdelméhez”. Szamuely Tibor beszámolójában beszélt arról az üzenetről, amelyet Lenin küldött: „Nincs visszavonulás, nincs megalkuvás, nincs meghajlás! Aki a forradalom katonájává szegődött, annak a forradalom harcát végig kell vívnia.”

A Munkástanács ülésén Szamuely feltárta azokat a nehézségeket, amelyekkel a szovjetköztársaságnak meg kell küzdenie, de lelkesítő szavakkal ismertette az eredményeket. Kun Bélának négy szemközt nyíltan elmondott mindent. „Este beszámolt nekem — írja Kun — moszkvai útjáról. Reggelig be-

szélgettünk. A beszámoló lényege az volt, hogy nem számíthatunk hamarosan arra, hogy Kelet-Galicián keresztül egyesülhessünk az orosz Vörös Hadsereggel; lehetséges, hogy a Besszarábia elleni katonai tüntetéssel a románok figyelmét keleti határaikra vonja az ukrajnai szovjet kormány, de a katonai helyzet Szovjet-Oroszországban még nehezebb, mint nálunk.”

Szamuely Tibor a repülőgépgyár szerelőmunkásainak és Dobos pilótának, akik segítették sikeres útját, július végén öt-ötezer koronát utaltatott ki.

HARC

AZ ELLENFORRADALMÁROKKAL

Május végén Magyarország katonai helyzete kedvezően alakult és ez nyugtalanította a munkáshatalom külső és belső ellenségeit. A Dunántúlon szervezkedtek az ellenforradalmárok. Külső biztatásra vend nacionalisták puccsot hajtottak végre; június elején „a dunántúli vasutassztrájk adta meg a jelet az ellenforradalmi mozgalmak szélesebb körű kitörésére”. Erélyes intézkedésre volt szükség, nehogy a hátország zavarai gátolják a győzelmesen előrenyomuló Vörös Hadsereget harcában. Június 4-én a Kormányzótanács Dunántúlt hadműveleti területnek nyilvánította, és Szamuely Tibor elnökletével háromtagú

bizottságot küldött ki a rend helyreállítására. A tanácskormány a bizottság tagjait felhatalmazta, hogy „saját személyükben azokat a jogokat is gyakorolják, amelyek a rögtönítélő forradalmi törvényszéket illetik meg”. Kun Béla június 7-én külön táviratot küldött Szamuelynek: „. . . használjon fel minden eszközt a mozgalom elfojtására. Járjon el kímélet nélkül, mert az ingadozás csak árt az ügynek.”

Szamuelynek is meggyőződése volt, hogy elrettentő ítéletekkel kell megfélemlíteni a tanács hatalom ellenségeit, csak így lehet rendet teremteni. Csornán és Kapuvárott több lázadót akasztatott fel. A nyugalom helyreállt, de a jómódú gazdák gyűlölködése, elfojtott ellenséges érzése tovább izzott. A leverett lázadással

nem szűntek meg a kiváltó okok. A föld-
éhes nép kívánsága nem teljesült, ezért is
hatott rá az ellenség bújtogató szava, pedig
érdekeik ellentétben álltak egymással.

A tanács hatalom, s a megbízásából
cselekvő Szamuely és csoportja csak az
ellenforradalom támadása után nyúlt
erélyes eszközökhöz. A proletárdikta-
túra 133 napjára sokkal inkább volt
jellemző az elnéző bánásmód az ellen-
séggel, mint a keménység. Nem marad-
hattak azonban büntetlenül azok, akik a
direktórium tagjait, a Tanácsköztársá-
ságot védelmező vörösőröket elfogták,
megkínozták, meggyilkolták. Egyetlen
társadalmi rend sem tűri, hogy fegyve-
resen támadjanak ellene.

A „vértelen” őszirózsás forradalom
első két hónapja alatt a kormány meg-

torló intézkedéseinek több emberélet esett áldozatul a vidéki megmozdulások során, mint ahány ellenforradalmárt ítelt halálra a munkáshatalom. Miért szidalmazták mégis az ellenforradalom 25 éve alatt olyan féktelen gyűlölettel Szamuely Tibort, kegyetlennek, vérszomjasnak bélyegezve? Mert a tanácskormány őt bízta meg, hogy kicsavarja a fegyvert azoknak a kezéből, akik a proletariátus hatalma ellen támadtak, s ő ennek a megbízatásnak mindig eleget tett. A tanácskormány úgy látta jónak, hogy az ellenforradalom megfékezésére az ő kezében összpontosuljon az ítélethozó és a végrehajtó hatalom. És mert neki jutott ez a nehéz feladat, ezért fűződtek nevéhez halálos ítéletek, főként Szolnokon és Kalocsán.

Kevés emberről mondhatjuk azt, mint róla: halálmegvető bátorság jellemezte. Nem féltette, nem kímélte saját életét, de másokét sem, ha úgy látta, azzal a forradalmat szolgálja. Élt a ráruházott hatalommal, hogy használjon a proletárdiktatúrának, de soha nem vezették sem önös szempontok, sem személyi bosszú. A kommunisták ellen annyi halálos ítéletet hozó budapesti büntetőtörvényszék egyik iratában azt a megállapítást olvashatjuk, hogy Szamuely Tibor „... a diktatúra tartama alatt hivatalos kiküldetés nélkül soha senkit meg nem ölt, vagy meg nem öletett”.

Váry Albert, koronaügyész-helyettes, a kommunisták ádáz ellensége, 1922-ben összegyűjtötte és könyvben megjelenítette a Tanácsköztársaság „áldozatai-

nak” névsorát. Felsorolásában szerepelnek a harcokban elesettek és olyanok is, akiknek halála körülményeit nem tudták megállapítani. Az ő adatai szerint Szamuely 15 helységben levert lázadás során 89 ellenforradalmárt és négy vöröskatonát ítelt halálra. A könyv előszavában ugyan több mint 100 halálos ítéletről van szó, de a részletes felsorolásnál ő maga is megírja, hogy többen fegyveres harc során estek el, és vannak olyanok is, akiknek nevéhez hozzáfűzi: „állítólag” Szamuely ítélte el.

A proletariátus uralmának léte forgott kockán, fegyverrel támadt rá a külső és belső ellenség. Lehetett volna-e másként harcolni ellenük? Ki ítélheti meg? Önzetlenebbül senki sem védte a forradalom, a munkások ügyét, mint Szamuely Tibor.

A pártkongresszus és a Tanácsok Országos Gyűlése napvilágra hozta, hogy milyen eltérő irányt képviselnek gondolkozásukban, cselekedeteikben a proletárdiktatúra felelős vezetői. A pártkongresszuson a diktatúra enyhébb vagy keményebb alkalmazásáról folyt a vita. Kun Béla kifejtette, hogy csak akkor lehet humánus a diktatúra, ha szilárdan biztosítva van a hatalom. Szamuely a lázadások során szerzett tapasztalataira hivatkozott: „Ugyanakkor, mikor az elvtársak a proletárdiktatúrának enyhébb alkalmazásáról beszélnek Budapesten, akkor Sopron és Vas megyében az ellenforradalom a proletárdiktatúra „enyhébb alkalmazása” mellett foglal állást, olyan formában, hogy a kommunistákat agyon kell ütni: éljenek a szociál-

demokraták . . . Megjegyzem, hogy ugyanakkor, amikor kimondották, hogy a szociáldemokrata pártszervezetek ellen nekik semmi kifogásuk nincs: *összes volt szociáldemokrata elvtársainkat letartóztatták . . .*”

Szamuely Tibor a pártkongresszuson a belső ellenséggel szemben követelt következetes harcot, a Tanácskongresszuson pedig arról beszélt, hogy nem szabad, nem lehet engedményeket tenni a külső ellenségnek. „Amikor a magyarországi proletariátus a forradalom és a proletárdiktatúra útjára lépett — kezdte felszólalását —, mindenki tisztában volt azzal, hogy ez a lépés, ez a választás harcot jelent, harcot az ország minden belső és külső ellensége ellen . . . Ha mi ezt a harcot beszüntetni vagy csak szünteltetni

akarnók, ez a harc princípiumának feladását jelentené; azt jelentené az, hogy mi feladjuk azt a küzdelmet, amelynek célja a világ összes elnyomottjainak, összes kizsákmányoltjainak felszabadítása.” Tiltakozott a Clemenceau-jegyzék elfogadása ellen, mert az nem nyújt semmi garanciát, és az ilyen engedmény, a feltétel nélküli visszavonulás megölné a Vörös Hadseregben a támadó szellemet. De tiltakozott a harc beszüntetése ellen azért is, mert ezzel nehezebbé válik az oroszországi proletariátus helyzete.

Ez volt az első és egyedüli eset, amikor nyílt fórumon Kun Bélával ellentétes véleményt fejtett ki. Kun „baloldali defetizmusnak” nevezte Szamuely állásfoglalását, s ahogyan erről később megemlékezett: „Tibornak felesleges éles-

séggel válaszoltam záróbeszédemben . . . Ez a helytelen és igaztalan válasz sem tudta Tibort elidegeníteni tőlem. Megmaradt annak az áldozatkész, meleg szívű, jó barátnak, akivé az együttes forradalmi harcokban lett számomra . . . Büszke ember volt, rátartí, mint ahogyan szülőföldjén, a Nyírségben nevezték a büszke — de nem hiú embereket. Politikai tisztaságérzete és ez a büszkesége riasztotta el tőle életében a kalandorokat . . .”

A tanácskongresszuson alakult új Kormányzótanácsban nem jutott hely számára. Csak a 150 tagú Szövetséges Központi Intéző Bizottságba választották be. A népbiztosok sorából kimaradt Kunfi is, és talán ezért kellett Szamuely kihagyásával fizetni. Sértődöttséget azonban senki sem fedezhetett fel rajta.

Szó volt róla, hogy *Kommün* címen új lap szerkesztéséhez kezd Szamuely, az újság körül tömörítik a baloldalt, így fognak hozzá az ingadozóktól, jobboldaltól megtisztított kommunista párt létrehozásához. E szándék megvalósítására azonban már nem jutott idő.

Amikor újabb, az eddigieknél szervezettebb ellenforradalomról érkezett hír, habozás nélkül útnak indult, hogy rendet teremtsen. A Dunántúlon kezdődött a lázadás, vezetői a birtokos parasztságra és a Vörös Őrségben maradt csendőrökre támaszkodtak. Elfogták a munkástanácsok tagjait, a proletárdiktatúrához hű vörösőröket, többet közülük kivégeztek. Amikor Szamuely páncélvonatán elhagyta a fővárost, már a Duna—Tisza közén is éleződött a helyzet, ezért délnek

vette útját. A szélesen terjedő ellenforradalom elfojtására egy karhatalmi ezredet is küldtek utána, ennek parancsnoka az a Fehér ezredes volt, aki 1919 januárjában Festetics akkori hadügyminiszternek a kommunisták ellen tervezett puccsában részt vállalt. Fehér márciusban a Nyugati pályaudvar katonai védőrségének volt parancsnoka, s beosztását arra használta fel, hogy megbízható ellenforradalmár tiszteket szervezzen be ezredébe. Amikor júniusban a vidéki ellenforradalmak leverésére kapott parancsot, bizalmas utasítás alapján arra készült, hogy egyesül a tanács hatalom ellenségeivel. Szamuely páncélvonata azonban minde előtt jár, s mire Fehér ezredével odaért, az ellenforradalmat szétverték. Az ezredes így azt sem láthatta, hány

községbe ment be Szamuely három-négy emberével, hátrahagyva csapatát, hogy élete kockáztatásával megakadályozza a véres összecsapást, és személyes fellépésével megadásra kényszerítse az ellenséget. Az ezredes csak a megtorlásokat látta, a kegyetlenségért kegyetlen ítéleteket hozó Szamuelyt. Pedig ő

„... mindenütt fölmutatta a testvéri lelkét.

De a falu szemei menthetetlenül megvakultak és a falu fülei menthetetlenül megsüketültek.

Csak fogak voltak. Csak körmök voltak. Csak fegyverek voltak.

Valahol a bolondulni tudó nyájra spekulált az ellenforradalmi kormány.

Valahol az ígélet szent hegyére akarta

magát földolgozni a forradalmi tanács.
S itt kifakadt a babiloni nyelvzavar.
Fák kék hullákat rügyeztek.
Hatéves gyermekek szemei meglátták a
pusztulás sárga országútját.”

és Szamuely azt kérdezte önmagától:

„Miért? Miért így? Miért kell a halálnak
utánam maradni, mikor én a szeretettel
akarok járni?!

S a szél megint rátolta a fekete táblákat.”

Ilyennek látta őt Kassák Lajos, a
költő.

Szamuely vörös posztó volt azok szemében, akik 1919 januárban Salgótarjánban vérfürdőt rendeztek, és most emberiséget hirdetnek — olvassuk Sinkó könyvében. Bokányi — Sinkó Ervin

sorai szerint — a pártkongresszuson „tanmesével” védte Szamuelyt: Egy olasz város vezetői egyik katonájukhoz fordultak védelemért, ha rablók, éhínség, ellenség fenyegette a várost. Később, amikor már békésen éltek, a városatyák azt kérdezték egymástól: mit csináljunk ezzel a véres kezű férfival? Az egyik azt mondta: meg kell ölni, azután tegyük meg a város védőszentjének. — Bokányi, felhagyva a mesélő hanggal, így folytatta: „... — mi még nagyon, nagyon messze vagyunk attól, hogy békességben élhessünk — amondó volnék, várjanak hát még Szamuely Tibor kivégzésével, mert azt mondom, és jegyezzék meg: sokan azok közül, akik most itt kígyóbékát kiáltanak rá, a maguk nyakát is megvágják, ha az övére kést emelnének.

Akik itt ülnek, azoknak most már egy a sorsuk, akár akarják, akár nem.”

De a rágalmazás nem hallgatott el. Bíztatást kaphatott Fehér Imre ezredes is, mert tisztársaival együtt jelentést írt Szamuely megtorló intézkedéseiről, a kalocsai kivégzésekről, de hallgatott az ellenforradalmárok véres tetteiről. A jelentést Romanellinek is átadták, megjelent a *Times*-ban is. Az ezredest egyébként a Lenin-fiúk alaposan felelősségre vonták; két hónapig kórházi ápolásra szorult.

A vidéki lázadások leverése a végéhez közeledett, amikor minden eddiginél nagyobb erővel a fővárosban tört ki az ellenforradalom. A Budapesti Munkástanács éppen ülést tartott, amikor Szamuely László hírül hozta: monitorok lövik a Szovjet-házat. Az ülésen Szamuely

Tibor is részt vett, és azonnal a Bebel-laktanyába ment, hogy a nemzetközi ezredek póttestének katonáit magával vigye. A zászlóalj-ügyeletes Haubrich utasítása nélkül nem akarta kiengedni a katonákat, csak az után, hogy Szamuely aláírta, saját felelősségére riasztotta őket. A nemzetközi egység a Ferenc József hídnál (ma: Szabadság híd) foglalt állást, és Szamuely vezetésével felvette a harcot a monitorokkal.

A főváros proletariátusa néhány óra alatt leverte a puccskísérletet, helyreállította a nyugalmat. A *Vörös Újság* június 24-i cikke már a Budapesten ki-robbant puccs előtti órákban statáriumot követelt az ellenforradalom ellen: „... követeljük, hogy a statáriális intézkedések végrehajtásával, azt a férfiút bízzák

meg, aki erre egyedül alkalmas: Szamuely Tibor elvtársat. Bátor és erélyes ember Szamuely Tibor. Egyforma forradalmi kötelességgel tesz meg egy több ezer kilométeres repülőutat a forradalom szolgálatában, és ver le egy ellenforradalmat ha szükség van rá. A forradalomért tud szenvedni és tudna meghalni, de mer kíméletlen is lenni... Tisztelet annak, aki a forradalomért semmitől vissza nem riad, akinek van annyi kultúrája és bátorsága, hogy erélyesen, forradalmi hittel és tudattal menjen a forradalmak kikerülhetetlen szükségszerűsége útján, Saint Just-ök és Marat-k útján.”

A Szövetséges Központi Intéző Bizottság június 25-i ülése határozatot hozott, hogy a proletariátus diktatúráját „a legteljesebb mértékben s a legkönyörte-

lenebb eszközökkel alkalmazza”, de a határozatot intézkedések nem követték. Szamuely személye a júniusi ellenforradalmak leverése után háttérbe szorult. Részt vett a Szövetséges Központi Intéző Bizottság ülésein, támadta azokat, akik azért szavazták meg a Clemenceau-jegyzék elfogadását, hogy legyen idejük útlevelet szerezni Ausztriába „vagy Ausztrián túl az antant ellenforradalmi köreibez”. A június 24-i puccs vöröskatona áldozataira hivatkozva utasította el bírálóinak állásfoglalását, mely szerint az ellenforradalmárokkal szemben csak tárgyi bizonyítékok alapján lehet eljárni. „Nahát, igen tisztelt Rónai elvtárs — mondta —, tegnap láthatta a tárgyi bizonyítékait az ellenforradalomnak abban a 18 koporsóban. Ezek voltak a

tárgyi bizonyítékai annak az ellenforradalomnak, amelynek ön majdnem minden eddigi vezérét szabadon bocsátotta.” Később is felhasznált minden alkalmat arra, hogy figyelmeztesse a belügyi, de különösen az igazságügyi szerveket: az ellenforradalmárokkal szemben alkalmazott engedékenységük veszélyt hoz a Tanácsköztársaságra. Amikor az Intéző Bizottság július 16-i ülése a Forradalmi Főtörvényszék felállításáról tárgyalt, Szamuely azt kívánta, tagjai csak munkások lehessenek. Indoklásul elmondta, hogy a vidéki forradalmi törvényszékeken szerephez jutottak „ugyanazok a jogászok, ugyanazok az ügyészek, bírák vagy ügyvédek, akik a proletariátus elnyomatásában és kizsákmányolásában nagy részt vettek”. Képtelenség, hogy a tanácsha-

talom igazságszolgáltatása ilyen emberek kezében legyen.

A tiszai offenzíva megindításával sem értett egyet. Júniusban a hadsereg és a hátország kimerültségére hivatkoztak, ezért fogadták el az antant ultimátumát. A konszolidáció még nem következett be, ellenkezőleg, a párton belüli látszat-egységet kikezdte a nyílt széthúzás, a hadsereg harci szelleme visszaesett, a proletariátus soraiban a kifáradás jelei mutatkoztak. Ha indokolt volt a visszavonulás, akkor semmi sem indokolta a támadást, amely július 20-án mégis megkezdődött.

A front mögötti bizottság ekkor nem működött. A Lenin-fiúk a katonai alakulatokban harcoltak. A félreállított Szamuely Tiborra most, a végveszély

idején, úgy látszik nem volt szüksége a tanács hatalomnak. Pedig hányszor állt helyt a legnehezebb posztokon. Július 27-én, amikor a nemrég még győzelmes Vörös Hadsereg szétvert csapatai visszavonulóban voltak, Szamuely a Balatonnál ellenőrizte; hogyan helyezték el a nyaraló proletárgyerekeket. De Budapesten volt, július 31-én és augusztus 1-én amikor a Kormányzótanács lemondásáról tárgyaltak, és az éjszakába nyúló vitán ő is ellenállást követelt, a proletariátus mozgósítását, mint korábban május 2-án.

A Tanácsköztársaság utolsó óráit élte ...
A proletárdiktatúra vezetőinek és családtagjaiknak, kommunistáknak és szociáldemokratáknak az osztrák köztársaság menedékjogot biztosított. Nem vonatkozott ez Szamuely Tiborra. Május elején, amikor válságos volt a magyar tanács hatalom helyzete és az osztrák kancellár, Renner számolt a vezetők esetleges menekülésével, már akkor olyan utasítást adott ki, hogy a menedékjogot meg kell adni nekik, de Kun, Szamuely, Vágó elkülönítendő a többi népbiztostól. Az ellenforradalmárokkal vívott éles harc csak ezután következett, és augusztus 1-én már „elkülönítve” sem akarta

Ausztria befogadni a következetes, tántoríthatatlan forradalmárt.

Magyarországon nem maradhatott. Ellenségei ismerték, értelmetlenül minek szolgáltassa ki magát. Szovjet-Oroszországba készült, hogy ott folytassa, onnan készüljön és készítsen fel újra a magyar Tanácsköztársaságért folyó harcra.

Elbúcsúzott Margit nővérétől és annak gyermekeitől, akiket nagyon szeretett. Augusztus 1-én délután 3 órakor indult el autón. Dékány István, annyi nehéz vidéki útjának sofőrje vezette a kocsit, és páncél vonata hűséges emberei közül kettő elkísérte. Este 7 órára értek Győrbe. A kocsit javítani kellett, s csak 9 óra után mehettek tovább. Mielőtt az országot elhagyták volna, előbb Röjtökre akart eljutni, hogy ott tartózkodó élettársától búcsút vegyen.

Sopronig háromszor kellett javítani az autót. Éjjel egy órakor érkeztek Savanyúkútra. Ott a Grimm-szanatóriumnál álltak meg. Ekkor találkozott Péter Józseffel, a savanyúkúti védőszakasz kommunista parancsnokával. Együtt felkeresték Barna politikai megbízottat. Szamuely közölte vele, hogy azonnal át kell jutnia a határon, mert sürgős tárgyalásai vannak Bécsben. Barna a helyi direktórium elnökéhez, Zollnerhez kísérté, „aki megtudván Szamuely tervét, közölte vele, hogy éppen nála alszik egy Strohschneider nevű wiener-neustadti kommunista, aki csempész úton jött, s ugyanazon az úton átvezetheti Szamuelyt”. Rögtön el is indultak, Zollner egy darabon vele ment, Dékány és a két kísérő Savanyúkúton maradt éjszakára.

A vasúti átjárónál Károly János vörösőr igazoltatta őket. Szamuely felmutatta a Péter József védőszakasz-parancsnok által kiállított írást: őt a kilépésben megakadályozni nem szabad. Zollner Waldheimig kísérte, s azután visszatért.

„Tegnap a magyar Tanácsköztársaság népbiztosa, ma üldözött menekvő: Szamuely Tibor. Mögötte öt hónap tűzvörös dicsősége nyugszik le, mint az alkonyati Nap: előtte az osztrák határ, s a bizonytalanság, amely seszínű, mint a köd...

De Szamuely Tibor az estét nézi még:

— Úgy fúzi magára a házakat, ablakaikon át a szél, mint gyöngyöket a fonál. Zörögnek a zsaluk: integetnek...

Megy Szamuely Tibor az ismerős földön, megy, vissza se nézve, a határ felé. Léptei alatt elsimul a rög, léptei alatt

megkeményszik a zsombék.

Távolodóban az ablaktáblák integetnek utána . . .”

Dermedt mozdulatlanságban, szívük dobbanásával búcsúztak tőle a munkások, harcostársai.

Lázás tevékenységbe kezdtek ellenségei, a visszatérő hatalmasok szolgái.

A soproni kapitányság a tanácskormány lemondásáról éjjel kettőkor értesítette a savanyúkúti határrendőrségi kirendeltséget, ez viszont bejelentette, hogy Szamuely eltávozott az országból. A soproni határrendőrség kapitánysága „azonnal felhívta a wiener-neustadti rendőrbiztosságot, és a pontos személyleírás és útvonal közlése mellett kérte a rendelkezésre álló járőrök mozgósítását, hogy Szamuely Tibor kézre kerüljön.

Magyar részről a savanyúkúti és lajtaszentmiklósi összes határrendőrségi és csendőrségi közegek szintén azonnal mozgósítva lettek a határ teljes lezárása, illetve a szökésben levő, menekülő kommunisták elfogása céljából.” Így szól Gregorius Frigyes, az akkori savanyúkúti rendőrtanácsos augusztus 2-i jelentése.

Egyes részleteiben ettől eltérően a következőket állapította meg két Budapest-ről kiküldött detektív: Szamuely távozása után Barna felkeltette Sümegi Zoltán fürdőmegbízottat és beszámolt neki a történetekről. Sümegi közölte, hogy éjfél előtt a soproni újság szerkesztőségéből értesítették őt a Tanácsköztársaság megszűntéről, tehát Szamuely szökik. Barna ekkor azonnal felhívta a soproni határrendőrséget, mindent elmondott Bodor

Zoltán határszéli rendőrkapitánynak, aki azután a további intézkedést megtette.

Gregorius 1954-ben a *Népszabadsághoz* írt levelében védte Sümegit és Barnát. Arra hivatkozott, hogy Sümegi Zoltán 1919-ben Bécsbe emigrált, s csak egy év után tért vissza, akkor vette át a *Sopron vármegye* című napilap szerkesztését, de mindíg kommunista maradt. — Ez a mentegetés vajmi kétes. 1920-ban nemigen osztogattak szerkesztői állást kommunistának. — Még azt is írja Gregorius, hogy Magyarországról senki sem jelezte az osztrákoknak, hogy Szamuely Tibor átment a határon. Ennek azonban ellentmond 1919. augusztus 2-i jelentése, amelyet 1931-ben a soproni rendőrkapitányságon újabb változatban adott elő: ő maga telefonált 1919. augusztus

2-án éjjel Wiener-Neustadtba és a határrendőrséget is mozgósította.

A hivatalos jelentések, a magyar újságok, az osztrák polgári és szociáldemokrata lapok azonos módon írtak Szamuely Tibor Lichtenwörthben bekövetkezett tragédiájáról: egy osztrák járőr igazolásra szólította fel őt és kísérijét, majd bevitték az őrszobára, s mialatt Strohschneidert kihallgatták, Szamuely revolverével mellbe lőtte magát. Eszméletlen állapotban a wiener-neustadti hadikórházba szállították, ahol néhány percen belül meghalt.

Az osztrák kommunisták nem hitték el az öngyilkosságról szóló hírt. Meggyőződésük szerint a határrendőrség dühének esett áldozatul, hiszen a lichtenwörthi csendőrök a foglyot vasmarokkal

tartják, így Szamuely nem vehette elő revolverét, nem löhetett magára. A fehér gyilkosokat azért állították a határra, hogy forradalmárookra vadásszanak. „Esés közben zúzta szét a fejét a padlón — kérdezi a *Die Rote Fahne*, a kommunisták lapja —, vagy a poroszlók kövekkel és puskatussal agyonverték?”

Egy angol újságíró a bécsi rendőrségen levő korabeli titkos jelentés alapján azt állította, hogy Szamuely Tibort magyar csendőrök lőtték le hátulról, amikor átlépte az osztrák határt. A magyar csendőrök megegyeztek az osztrák csendőrökkel: egyöntetűen azt mondják, Szamuely elfogatása után öngyilkos lett.

Savanyúkúton Németh Béla volt a határrendőrség parancsnoka. Augusztus 2-án reggel 10 órára ment hivatalába.

Telefonon felhívta őt Wiener-Neustadt-ból dr. Rauschnitz, az osztrák határrendőrség főtanácsosa, és közölte vele: „Herr Németh, kommen sie herüber, hier liegt ein Mann tot, der soll ihr famose Szamuely Tibor sein.” Németh autóval azonnal átment, és megnézte a halott Szamuelyt, aki „bal füle mögött kapott lövést”. Egy jegyzőkönyvet is mutattak neki, amelyben az állt: csempészek akartak átmenni a határon, az osztrák határőrök „Megállj!”-t kiáltottak. Mivel háromszori figyelmeztetésre sem álltak meg, fegyvert használtak, lőttek. Egy férfi holtan zuhant le — ez volt Szamuely Tibor.

Hogyan érte utol a halál, sohasem fogjuk megtudni. Holttestét titokban szállították Savanyúkútra. Augusztus 3-án

éjjel 1/2 1 órakor érkeztek a temetőhöz a koporsóval. Gregorius, egy detektív és két sírásó volt jelen, ők hantolták el.

Augusztus 14-én éjjel kiásták a koporsót, titokban a pecsenyédi erdőbe vitték, a fák tövében helyezték el, jeltelen sírban, hogy soha senki se találhassa meg. Még holtában is félték tőle.

A francia lapok is foglalkoztak halálával. Arról írtak, ruhája zsebében levelet találtak, amely bizonyítja, hogy a bolgár kommunistákkal is kapcsolatban állt és júliusban fegyvert kért az egyik osztrák munkástanácstól. A bécsi francia misszió vezetője, Allizé az osztrák külügyminisztériumból tájékoztatást kért: folyt-e vizsgálat a „bűnös” munkástanács ellen. Mielőtt választ adtak volna, az osztrák hatóságok, a belügyminiszter, a hadügy-

miniszter széles körű nyomozást indított, sok embert kihallgatott. Az augusztusban feltett kérdésre Allizé szeptemberben kapott megnyugtató feleletet.

A magyarországi ellenforradalmi rendszert azonban még sokáig nyugtalanította a munkások szívében elevenen élő Szamuely Tibor.

Váry Albert ügyész 1919 decemberében egy bejelentésre — amely szerint „Szamuely Tibort Somogy megye Zamárdi községben látta valaki, aki igen jól ismerte” — újabb nyomozást rendelt el. Még 1931-ben is alaposan felbolygatta a Belügyminisztériumot az Újvidéken megjelenő *Deutsches Volksblatt* cikke: a bitoli rendőrségen előállítottak egy embert, aki ugyan Josef Plonka néven szerepelt, de Szamuely Tibornak mondta

magát. 1919-ben a határnál nem őt, hanem kísérőjét lötték le — így szólt a híradás —, s annak zsebébe tette saját iratait. Ausztrián át Olaszországba, majd Dél-Amerikába ment, most pedig Szovjetunióba készül. Olaszországon nem engedték át, ezért Albánián keresztül akar menni. Ezek után a magyar rendőrség széles körű nyomozást indított, és Gregoriust is újra kihallgatták.

1932-ben már arról kap jelentést a Belügyminisztérium, hogy a Hársfa utca 37-ben, egy Palasovszky Ödön által bérelt helyiségben, ahol a kommunisták vitaesteket szoktak tartani, Párizsban készült bélyegsorozatot találtak, amely többek között Szamuely Tibort és más, mártírhalált halt kommunistát ábrázolt.

Az ellenforradalmi korszak hivatalos fórumai még más vonatkozásban is hosszú évekig foglalkoztak Szamuely Tiborral. A halálakor nála talált, Josef Krause névre szóló ukrán útlevelet, magyar pénzt, külföldi fizetési eszközöket, arany mandzsettagombot és ezüst Omega órát a wiener-neustadti bíróság letétként őrizte. A magyar Igazságügyi Minisztérium többször kérte, hogy a talált értékeket bűnjelként adják ki, de az osztrák bíróság elutasította azzal az indoklással, hogy halottat nem lehet bűnvádi eljárás alá vonni. Végül az örökösödési illetéket is kifizették és 1927-ben visszaszolgáltatták a talált értékeket — a valutát koronában átváltva. 1934-ben a Pénzügyminisztérium a mandzsettagombot, az órát és 87 Schillinget mint Szamuely

Tibor hagyatékát bírói letétbe helyezte. A hagyaték végül méltó helyére, a Munkásmozgalmi Múzeumba került.

Bárhogyan halt is meg Szamuely Tibor, az ellenforradalomnak esett áldozatul, akárcsak két öccse, akiket meggyilkoltak, kivégeztek. Az életben maradt négy testvér ellen a kincstári jogügyi igazgatóság kártérítési pert indított, mivel mint örökösök, felelősségre vonhatók a Szamuely Tibor által okozott „károkért”. Csodálatos módon az államkincstár az „örökösökkel” szemben mindhárom fórumon megnyerte a pert, amelyben 500 000 000 korona, azaz 40 000 pengő kár megtérítését követelte tőlük. Ezt az ügyet 1928-ban lezárták ugyan, de nem fejeződött be Szamuely Tibor tetteinek meghamisítása, emlékének bemocskolása.

Az ellenforradalmi rendszert esztendőkön át nyugtalanította, hátha életben maradt rettegett ellenfele. A munkások az elnyomás, a megtorlás keserves éveiben abban reménykedtek, hogy seregek élén visszatér Szamuely Tibor, aki mindig értük küzdött. A Kommunista Internacionálé az ő nevével hívta fel a világ proletárjait, hogy „még szilárdabban álljanak a kommunista zászló alá”. Harcostársa, Kun Béla a Tanácsköztársaságról szóló írásaiban mindig megemlékezett róla. „A diktatúra alatt mi, kommunisták voltunk azok — írta 1920-ban —, akik legelőször vettük fel nyíltan a küzdelmet a korrupció minden fajtája ellen. Elsősorban nemes és fennkölt emlékű barátunk, forradalmunknak legérzékenyebb vesztesége, minden ellenforradalmárnak még

halála után is réme, a kötelességteljesítés nagy forradalmi erényének megtestesülése: Szamuely Tibor.” 1927-ben, amikor Kun Bélát a szovjetállam a Vörös Zászló renddel tüntette ki, azt nemcsak a maga nevében fogadta el, hanem azoknak a magyar munkásoknak és parasztoknak nevében is, akik vele együtt küzdöttek az orosz és a magyar proletárforradalmak arcvonalaiban. „Elsősorban Szamuely Tibor nevében, aki mind a két forradalomnak volt áldozatra kész, semmitől vissza nem rettenő harcosa, akinek emlékét mind a két ország proletariátusa mindörökre szívébe zárta.” Szívükbe zárták emlékét a Szovjetunióban élő magyar kommunista emigránsok is, klubjukat sok helyen róla nevezték el. A harmincas években megjelent lapjuk,

a *Sarló és Kalapács* is többször felidézte alakját. „A forradalom lelkiismerete, riasztó harsonája, lángoló pallosa volt Szamuely Tibor, akit életében és halálában a magyar és a közép-európai burzsoázia, a munkásosztály minden ellensége olthatatlan gyűlölettel vett és vesz körül. Forradalmár, akinek emléke a magyarországi proletariátust és annak vezető kommunista pártját szüntelen figyelmezteti, buzdítja kötelessége teljesítésére . . .”

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Szamuely Tiborról részletes életrajz még nem jelent meg. Életútját *Kun Béla* ismertette a *Riadó* című kötethez írt rövid előszóban, amely 1933-ban Moszkvában jelent meg. *Szamuely Tibor*: Riadó. Válogatott forradalmi írások Kun Béla bevezetésével. Moszkva—Leningrád 1933., Bp. 1957.

T. Szerémi Borbála: Szamuely Tibor. Bp. 1954. című népszerű írása is áttekinti fiatalon elhunyt hősének életét, hasonlóképpen *Földes Péter*: Drámai küldetés. Bp. 1962. regényes életrajza. A szerzők többsége azonban tevékenységének csak egy-egy szakaszával foglalkozik vagy gyűjteményes életrajzi kiadványban méltatja a kommunista mozgalom harcosát.

Az egyes rövidebb periódusokat ismertető írások közül tudományos megalapozottságával és megjelenítő erejével kiemelkedik *Hajdú Tibor*-nak a két forradalomról írt monográfiája: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bp. 1968. és a Magyarországi Ta-

nácsköztársaság. Bp. 1969. A történelmi hűséget és az adatok gazdagságát tekintve még két munka jelentős. Szamuely felesége, *Szilágyi Jolán*: Emlékeim. Bp. 1966. c. memoárjában 1919 februárjától, megismerkedésük időpontjától augusztus 2-ig írja le emlékeit. A budapesti Szinyei Merse gimnázium és általános iskola tanárai és diákjai 1969-ben összegyűjtötték és kiadták Szamuely 1915-ig megjelent írásait, *Szamuely Tibor*: Válogatott cikkek. 1908 — 1915. Bp. 1969. *Simor András*nak a kötethez írt bevezető tanulmánya Szamuely életének 1915 májusáig terjedő szakaszával foglalkozik. A könyv gondosan összeállított bibliográfiája segített hozzá a kötetből kihagyott cikkek megismeréséhez.

Szamuely 1914 előtti újságírói tevékenységéről értékes adatokat tudunk meg *Aranyossi Pál*: Szamuely Tibor. Bp. 1954. és *Fodor Oszkár*: Szamuely Tibor ismeretlen cikkei. H. n. 1962. írásaiból.

Székely József recenziójának kéziratát, amely Szamuely 1914-ben írt kiadatlan könyvéről szól, Kőhalmi Béla őrizte meg és adta át a Párttörténeti Intézet archívumának.

Szovjet-országi tevékenységéről fontos adatok találhatók *Józsa Antal—Milei György*: A rendíthetetlen százezer. Bp. 1968. és ugyancsak e két szerző közreműködésével készült két-kötetes dokumentum-publikációban: A magyar internacionalisták a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a polgárháborúban. (1917—1922.) Bp. 1967—1968.

Kortársak közül politikai jelentőségéről *Rudnyánszky Endre* írt Szamuely Tibor címmel egy brosrát Moszkva 1920., az Optimisták Novi Sad 1965. című irodalmi művében Sinkó Ervin, Megrázó, szép emléket állít verses művében *Kassák Lajos*: Máglyák énekelnek. Wien 1920. az egyszerű emberek szabadságáért, boldogságáért küzdő Szamuely Tibornak. *Alfred Kurella*: Unterwegs zu Lenin. Berlin 1967. Memoárjában Szamuelyvel való 1919 májusában történt moszkvai találkozását örökíti meg. *Egon Erwin Kisch*: Szamuely megy át a határon. Előre New York 1925. szeptember., vasárnapi mellékletben megjelent novellájában 1919. augusztus 2-i, utolsó útjáról ír.

A Párttörténeti Intézet archívuma sok harcos-

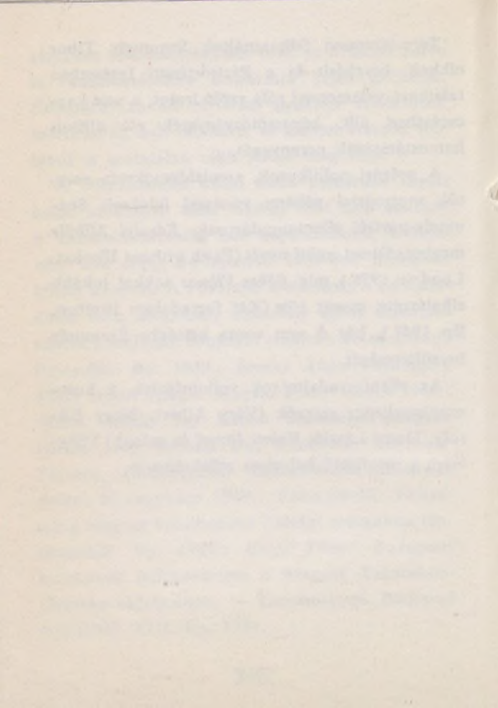
társának visszaemlékezését őrzi, és *Szilágyi Jolán* is rendelkezésemre bocsátotta saját gyűjtését. Emigrációban élt elvtársai gyakran emlékeztek mártírhalált halt társukra, és szovjet szerzők tolábol is számtalan cikk jelent meg róla.

A felszabadulás utáni fiatal nemzedék tagjai közül különösen *Hárs György* állít szép emléket a Tanácsköztársaság hős népbiztosának *Ökölbe zárt szív* című, Budapesten 1959-ben megjelent költői írásával. A rövidebb életrajzok, a felszabadulás után megjelent, Szamuely életét ismertető cikkek közül csak néhányat említek: *Árkus József: Lenin-fiúk.* Bp. 1960.; *Becsky Andor: Szamuely Tibor tábori újságai.* Magyar Könyvszemle 1966.; *Bihari Mihály: Így láttam Szamuelyt.* Magyar Hírlap 1969. február 26.; Emlékezés Szamuely Tiborra. (Bibliográfia) Összeállította *Somogyi Jolán.* Nyíregyháza 1969.; *Fáklyavivők.* Fejezetek a magyar kommunista ifjúsági mozgalom történetéből. Bp. 1969.; *Hetés Tibor: Budapesti munkások felfegyverzése a Magyar Tanácsköztársaság védelmében.* — Tanulmányok Budapest múltjából. XIII. Bp. 1959.

Természetesen felhasználtuk Szamuely Tibor cikkeit, beszédeit és a Párttörténeti Intézetben található valamennyi róla szóló iratot, a vele kapcsolatban állt, büntetőtörvényszék elé állított harcostársainak peranyagát.

A polgári politikusok, szociáldemokrata vezetők memoárjai néhány vonással felvázolt Szamuely-portréi ellentmondásosak. *Károlyi Mihály* megbecsüléssel említi nevét (Faith without Illusion. London 1956.), míg *Böhm Vilmos* sokkal inkább elhatárolta magát tőle (Két forradalom tüzeiben. Bp. 1947.), bár ő sem vonta kétségbe Szamuely becsületességét.

Az ellenforradalmárok vallomásaira, a kommunistaellenes szerzők (Váry Albert, Nagy Károly, Deme László, Keleti József és mások) könyveire a megfelelő helyeken reflektáltunk.

TARTALOMJEGYZÉK

Diákévek	5
Pályakezdés	18
A háború és a hadifogság	61
A magyarországi szocialista forradalomért	102
Harc az ellenforradalmárokkal	203
„Siratásra készül az ég”	225
Irodalmi tájékoztató	243

A kiadásért felelős: az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Zrinszky Lászlóné

Műszaki szerkesztő: Fülöp Antal

AK 135 k 7477 Terjedelem: 3,93 A/5 ív

Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

8, -